

Juha Kolumäki

Hyvinvointivaltion juurilla. Liberaalipuolueet ja sosiaaliliberalismi hyvinvointivaltion perustan luojina

Sanaparista liberalismi ja hyvinvointivaltio ei ensimmäisenä tule mieleen, että hyvinvointivaltio olisi erityisesti liberalismiin ja liberaalien puolueiden luomus. Hyvinvointivaltion ajattelun olevan erityisesti sosiaalidemokratian luomus, tai ainakin syntyneen lähinnä sosiaalidemokraattisten puolueiden ajaman politiikan aikaansaannoksena. Kuvaa liberalismista taas ainakin talouspoliittisessa mielessä hallitsee uusliberalismi. Liberalismin sosiaaliliberaali tulkinta on paljolti unohdettu. Sille on korostetusti käynyt, kuten liberalismille yleisemminkin sanotaan käyneen: sen kehittelemät ja ajamat tavoitteet on omaksuttu muiden käyttöön, mutta sen suorat edustajat ovat haipuneet marginaaliin. Eräänlainen hyvinvointivaltio oli kuitenkin selvästi myös sosiaaliliberalismin tavoitteena. Tämän liberalismisuuntauksen ja sen omaksuneiden puolueiden osuus hyvinvointivaltion ensiaskeleiden mahdollistajana ja perustan laskijana oli merkittävä monissa länsimaissa.

Tässä artikkelissa on tarkoitus nostaa esiin sosiaaliliberalismin ja liberaalien puolueiden merkitys hyvinvointivaltiokehitykselle länsimaissa lähinnä 1900-luvun alkupuolella. Käsittelem ensin sosiaaliliberalismin teoreettista pohjaa ja sen syntyvaiheita lähinnä Isossa-Britanniassa. Sen jälkeen tarkastelen liberalismiin tilannetta ja liberaalipuolueiden aikaansaannoksia hyvinvointivaltion pohjan luomisessa eri maissa. Tarkastelun ei ole tarkoituksenaan kattaa kaikkia sosiaaliliberalismin aikaansaannoksia ja ilmentymiä länsimaissa.¹ Tarkoitus on ennemmin kerätä laaja otanta sosiaaliliberalismista erilaisissa tilanteissa. Iso-Britannia saa aatteen keskeisenä syntysijana huomiota ensimmäisenä. Seuraavina vuorossa olevien Uuden-Seelannin, Ranskan ja Saksan osalta lähtökohtana ovat näiden maiden hyvin erilaiset tilanteet ja näistä eroavaisuuksista johtuvat erilaiset sosiaaliliberalismin käytänteet. Hyvinvointivaltion malliesimerkeistä eli Pohjoismaista käsittelem Ruotsia, Tanskaa ja Suomea. Lopuksi tarkastelen vielä sosiaaliliberalismin huipentumanakin pidettyä Franklin D. Rooseveltin *New Dealia* ja Yhdysvaltoja. Lähdemateriaalin osalta artikkeli perustuu lähinnä eri maiden liberalismeja käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen. Selvitettäviä kysymyksiä ovat muun muassa, miten sosiaaliliberalismi eri maissa ja ympäristöissä pääsi vaikuttamaan ja minkälainen vaikutus sillä oli eri puolilla hyvinvointivaltiokehitykseen?

¹ Esimerkiksi Norja ja Kanada jäävät tarkastelun ulkopuolelle, vaikka molemmissa sosiaaliliberalismilla on ollut merkittävä vaikutus.

Sosiaaliliberalismin aate

Daniel T. Rodgers on laajassa tutkimuksessaan *Atlantic Crossings – Social Politics in a Progressive Age* tarkastellut Yhdysvaltojen ja Länsi-Euroopan sosiaalipoliitikkaa ja niiden vuorovaikutuksia ja verkostoja 1800-luvun lopulta 1900-luvun puoliväliin. Hän korostaa, että sosiaalidemokraattiset puolueet pääsivät valtakautensa alkaessa hyvinvointivaltiota kehittäessään laajentamaan politiikkaa, joka oli jo olemassa. Hyvinvointivaltion perusta oli monissa maissa rakennettu jo aikana, jolloin sosiaalidemokraattisilla puolueilla oli vain marginaalisesti tai ei lainkaan valtaa.²

Rodgers tosin toteaa, ettei tämän perustavan työn tehneitä poliittisia toimijoita voi helposti koota minkään yksittäisen nimen alle. Liberaalit eivät olleet ainoa taho, joka loi sosiaalipoliittista pohjaa hyvinvointivaltiolle. Sana liberaali kuitenkin toistuu Rodgersillakin usein, minkä lisäksi eräät hänen tarkastelemistaan poliittisista tahoista ovat luokiteltavissa liberaaleiksi, vaikka ne eivät itse olisi tätä termiä käyttäneet. Termi liberaali oli itse asiassa 1800–1900-lukujen taitteessa paikoin huonossa maineessa assosioituessaan 1800-luvun klassiseen taloudelliseen liberalismiin. Tämä sai esimerkiksi Tanskassa ohjelmaltaan periaatteessa sosiaaliliberaalit poliittiset toimijat omaksumaan itselleen muita nimityksiä.³

Liberalismi itsessään on aate, josta on vaikea esittää yhtä oikeaa määritelmää. Lähtökohtaisesti liberalismien keskeinen tavoite on edistää yksilöiden oikeutta olla vapaita epäoikeudenmukaisista rajoitteista. Liberalismin on yleensä katsottu ajavan ainakin suvaitsevaisuutta toisin ajattelevia kohtaan, perustuslaillista kansanvaltaa, vapaata markkinataloutta ja yhteiskunnallista tasa-arvoisuutta. Näille tavoitteille voidaan kuitenkin antaa erilaisia painotuksia ja merkityksiä, joiden myötä erilaiset liberalismien tulkinnat ovat monesti keskenään hyvinkin ristiriitaisia. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että liberalismien aatteellisen sateenvarjon alle mahtuu valtava joukko tavoitteita, teorioita ja uskomusjärjestelmiä. Seuraavassa on tarkoitus määritellä

² Daniel T. Rodgers, *Atlantic Crossings. Social Politics in a Progressive Age*. The Belknap Press of Harvard University Press 1998, 24.

³ Jeppe Nevers ja Niklas Olsen, ”Liberalism and the Welfare State. The Danish Case in a European Perspective”. *Liberalismus im 20. Jahrhundert*. Toimittaneet Anselm Doering-Manteuffel ja Jörn Leonhard. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2015, 244–245; Rodgers 1998, 24, 52. Rodgers esittää lähinnä yhteiseksi nimittäjäksi käsittelemilleen tahoille ”edistyksellistä”. Liberaaleiksi edes jossakin määrin määriteltävien tahojen ulkopuolelle hänen tutkimuksessaan jää ainakin Saksan Bismarckin ylhäältä johdettu sosiaalipoliittinen kehitystyö.

liberalismia ja nimenomaan sosiaaliliberalismia tuon suuntauksen syntyhistorian ja teorian kehityksen kautta.⁴

1800-luvun liberalismiin kuului keskeisenä osana Adam Smithin ajattelusta amentanut taloudellinen liberalismi. Sen äärimmäiseksi muodoksi kehittyi Britanniassa 1800-luvun puoliväliin mennessä niin sanottu Manchesterin koulukunta. Tämän liberalismiin ns. manchesterilaisen suuntauksen kannattajat vastustivat lähtökohteisesti kaikkea talouden sääntelyä katsoen sen olevan esteenä yksilön vapaudelle, aloitteellisuudelle, yritteliäisyydelle ja työnteolle. Taloudellisen elämän oli annettava mennä – *laissez-faire* – ilman rajoitteita. Valtion puuttuminen talouteen rajoitti ihmisten vapautta päättää omista asioistaan. Sekaantuminen talouselämään edusti tuhoon tuomittua yritystä vaikuttaa luonnonlakeihin rinnastettaviin markkinoiden lakeihin. Valtion ei myöskään tullut huolehtia vähäosaisista, koska se tuhoaisi yksilöiden aloitteellisuuden ja kannusteen huolehtia itse itsestään. Tuomittavaa myös oli, jos valtiovalta yritti muuttaa työmarkkinoiden pelisääntöjä, se kun rajoitti periaatteessa sopimusvapautta.⁵

Periaatteessa manchesterilaisuus katsoi valtion tehtäviksi vain yleisen turvallisuuden takaamisen sekä vaihtelevasti kansan henkisen ja moraalisen tason kehittämisen. Keskeisimpiä käsitteitä manchesterilaisille liberaaleille olivat omaisuus, markkinoiden lait, valtion puuttumattomuuden periaate ja vapaakauppa. Pahimmillaan tiukka sitoutuminen periaatteellisiin näkemyksiin kuitenkin edesauttoi teorioiden kovettumista dogmeiksi. 1800-luvun puolivälin Britannia oli manchesterilaisen taloudellisen liberalismiin eräänlainen mallimaa, ja sieltä omaksuttiin runsaasti vaikutteita muualle Britannian maailmantaloudellisen dominoinnin innoittamana. Saksassa taloudellisen liberalismiin suuntauksesta jopa käytettiin 1800-luvulla nimitystä 'englantilainen talousteoria'. Tästä huolimatta on syytä todeta, että paradoksaalisesti myös erityisesti Britanniassa valtion osallistuminen taloudelliseen elämään itse asiassa samaan aikaan lisääntyi yleisen valtiollistumiskehityksen myötä. Valtion osallistuminen käsitettiin kuitenkin aina poikkeukseksi.⁶

1800-luvun loppua lähestyttäessä alettiin myös liberaalien piirissä kasvavassa määrin kiinnittää huomiota siihen, ettei jyrkän taloudellisen liberalismiin mukainen taloudellinen vapaus välttämättä tuonutkaan vaurautta kaikille vaan päinvastoin aiheutti suuria yhteiskunnallisia epäkohtia. Vastareaktion kehittyi vuosisadan vaihteen tietämiltä lähtien uusi liberalismiin muoto, sosiaaliliberalismi, tai kuten sitä

⁴ Michael Freeden, *Liberalism. A very short introduction*. Oxford University Press, Oxford 2015, 1. Anthony Arblaster on esimerkiksi kiertänyt liberalismiin määrittelyn ongelman toteamalla, että kaikki liberalismia käsittelevät tutkimukset pyrkivät aina kokonaisuudessaan määrittelemään liberalismia. Anthony Arblaster, *The Rise and Decline of Western Liberalism*. Oxford University Press, Oxford 1984, 6.

⁵ Arblaster 1984, 250–253; Kari Saastamoinen, *Eurooppalainen liberalismi*. Atena, Jyväskylä 1998, 59–61.

⁶ Arblaster 1984, 251–263, 285; Rodgers 1998, 77.

tuolloin etenkin Britanniassa kutsuttiin: Uusi Liberalismi. Yhteiskunnallinen tilanne, jossa vähintäänkin maltilliset sosiaaliset reformit näyttivät välttämättömiltä, loi liberalismiin piiriin tarpeen kehittää teoriapohja, joka hyväksyisi sosiaaliset reformit ja valtion toiminnan laajentamisen. Britanniassa tämän teoriapohjan kehittäjien eturintamassa olivat L. T. Hobhouse ja J. A. Hobson. Näistä tunnetumpi, lehtimies ja sosiologian professori Hobhouse on sosiaaliliberalismin merkittävimpiä teoreetikkoja. Hänen keskeisin teoksensa *Liberalism* on suuntauksen tunnetuin ja keskeisin muotoilu.⁷

Hobhouse jakoi liberalismiin selvästi kahteen vaiheeseen, joista ensimmäistä leimasi kriittinen suhtautuminen merkantilistiseen sääty-yhteiskunnan mukaiseen valtioon. Vanha liberalismi oli pyrkinyt vapauttamaan ihmiset sen kahlitsevista rakenteista, mutta oli tässä asettanut etusijalle vapauden, sosiaaliliberaalien mielestä tasa-arvon kustannuksella. Liberalismin uudessa vaiheessa valtio oli kuitenkin muuttunut siinä määrin vapaampaan, ammattimaisempaan ja demokraattisempaan suuntaan, että sille saattoi sallia entistä suuremman roolin yhteiskunnassa. Oli nimittäin olemassa lukuisia pakottamisen muotoja, jotka eivät johtuneet valtiosta vaan monesti pikemminkin vanhan liberalismiin luomasta eriarvoisuudesta. Näitä vastaan pystyi itse asiassa taistelemaan parhaiten juuri uudistuneen valtion kautta.⁸

Sosiaaliliberaalit määrittivät myös vapauden käsitteen uudella tavalla. Vapaus ei ollut vain negatiivista vapautta jostakin, kuten valtion sorrosta tai toisen ihmisen määräysvallasta. Sosiaaliliberalismi määritteli vapauden positiivisella tavalla: vapauksi johonkin, kuten itsensä kehittämiseen ja inhimillisen hyvän tavoitteluun. Vanha liberalismi oli jättänyt monet ihmiset vaille tätä positiivista vapautta luodessaan eriarvoisuutta ja siten rajoittaessaan heikommassa asemassa olevien vapautta. Sosiaaliliberalismi laajensi vapauden käsitettä ja nosti sen rinnalle hyvinvoinnin käsitteen. Vapaus tarkoitti paitsi vapautta erilaisista poliittisesti sortavista rakenteista, myös erityisesti vapautta hyvinvoinnin rajoitteista.⁹

Sosiaaliliberaalit laajensivat valtion tehtäväkenttää huomattavasti. Valtion tehtäviin ei kuulunut vain vapauden vaan myös ihmisten hyvinvoinnin turvaaminen. Siinä keskeisenä välineenä oli taata kansalaisille mahdollisuus riittävään toimeentuloon. Markkinatalous ei ollut tätä onnistunut takaamaan, joten liberaalin valtion oli otettava vastuu. Olennaista oli, että liberaalin valtion ei kuitenkaan tullut ruokkia tai vaatetta ihmisiä, mutta sen tuli taata olosuhteet, joissa ihminen pystyisi sen itse tekemään. Sosiaaliliberalismi kannatti muun muassa säädeltyä minimipalkkaa sekä sairauden, vanhuuden ja työttömyyden varalta järjestettyjä kaikkia kansalaisia kos-

⁷ Saastamoinen 1998, 159–161; Freeden 2015, 29–33.

⁸ Saastamoinen 1998, 161–163; L. T. Hobhouse, *Liberalism and Other Writings*. Toimittanut James Meadowcroft. Cambridge University Press, Cambridge 2006, 61–64.

⁹ Saastamoinen 1998, 164–165; Michael Freeden, *The New Liberalism. An Ideology of Social Reform*. Clarendon Press, Oxford 1978, 52–56.

kevia sosiaalivakuutuksia. Ponnistelua toimeentulon eteen tuli kuitenkin aina jossakin määrin edellyttää kansalaisilta. Liberalismille aiemmin hyvin olennaiset käsitteet itseavusta ja riippumattomuudesta, siitä että ihmiset huolehtivat itse itsestään, olivat lopulta mukana myös sosiaaliliberalismin käsitteistössä. Tosin niiden paino ei ollut likimainkaan niin keskeinen kuin aiemmin ja jäi etenkin suuntauksen radikaaleimmissa tulkinnoissa selvästi varjoon. Paikoin raja ihmisten itsestään huolehtimisen ja yhteiskunnan ja valtion toiminnan välillä hämärtyi huomattavasti.¹⁰

Sosiaaliliberalismi pyrki perustelevaan ajamansa uudistukset liberalismiin vanhojen periaatteiden jatkeena. Esimerkiksi työmarkkinoita koskeva taloudellinen sääntely rikkoi manchesterilaisuuden mukaan sopimusvapautta. Manchesterilaisuuskin oli kuitenkin esimerkiksi hyväksynyt (pääsääntöisesti) lapsityövoiman rajoittamisen sillä perusteella, ettei voitu olettaa lasten olevan tasavertaisia sopimuskumppaneita, ja toisaalta vastustanut monopoleja sopimusvapauden vääristyneenä muotona. Näistä lähtökohdista sosiaaliliberaalit torjuivat yleisemminkin sopimusvapauden vääristyneitä muotoja ja ajoivat yleisesti epätasa-arvoisten sopimussuhteiden sääntelyä. Kuten Hobhouse totesi, todellinen valinnan vapaus kaikissa sopimuksissa on lopulta häilyvä, joten sosiaaliliberaalien perustelut oikeuttivat tarvittaessa hyvin laajan puutumisen sopimusvapauteen. Sama näkemys päti myös luokkien välisiin suhteisiin. Toisen yhteiskuntaluokan ollessa esimerkiksi taloudellisesti heikommassa asemassa valtiolla oli oikeus toimia välittäjänä.¹¹

Kalliiksi tulevien uudistusten rahoituksen sosiaaliliberaalit esittivät järjestettäväksi verovaroin. Yksityisomistuksen käsitettä keskeisenä pitäneen ja siten omaisuuden suojaan perustuen manchesterilaisuuden piirissä oli katsottu verotuksen merkitsevän valtion harjoittamaa ryöstöä. Hobhousen mukaan kuitenkin omaisuudella oli ylipäätään yhteiskunnallinen luonne. Sen olemassaolo edellytti valtiovallan suojelua ja sen kerääminen monien ihmisten yhteistyötä sekä sivilisaation takaamia tietoja ja taitoja. Näin ollen omaisuuden ”ylijäämä” oli oikeutettua siirtää verotuksen kautta yhteiskunnan hyväksi. Yhteisölle kuuluva vaurauden osa siirrettiin palvelemaan vähävaraisten mahdollisuuksia itsensä kehittämiseen. Varallisuuserot olivat hyväksyttäviä vain, jos ne palvelivat koko yhteiskunnan hyvinvointia. Siinä missä yksilö tarvitsee omaisuutta kehittyäkseen, sama pätee myös yhteiskuntaan.¹²

¹⁰ Freeden 1978, 52–55, 65, 129, 170–177, 230–235; Saastamoinen 1998, 169–172; Hobhouse 2006, 76–80; Stefan Collini, *Liberalism & Sociology. L. T. Hobhouse and Political Argument in England 1880–1914*. Cambridge University Press, Cambridge 1979, 111. Myös sosiaalivakuutukset kunnioittivat itseavun periaatetta siinä muodossa, että vakuutusmaksujen myötä ihmiset itse vastasivat ainakin osittain omasta toimeentulostaan. Radikaaleimmat sosiaaliliberaalit kuitenkin tinkivät tästä ja korostivat, ettei vakuutusmaksujen taakka saanut muodostua liian suureksi kaikkein vähäosaisimmille vaan valtion tuli osallistua merkittävästi vakuutusjärjestelmän rahoittamiseen.

¹¹ Collini 1979, 111–112; Freeden 1978, 44–45.

¹² Freeden 1978, 42–46; Saastamoinen 1998, 174–176; Hobhouse 2006, 44, 90–97.

Kriitikot olivat sitä mieltä, että tällainen sosiaaliliberalismin ajama valtion holhous tuhoaisi ihmisten työmotivaation, kun heidän ei enää tarvinnut pelätä menettävänsä kaikkea. Sosiaaliliberaalit taas olivat sitä mieltä, että toivo paremmasta on parempi kannustin kuin pelko. Hobhouse myös kiisti näkemyksen siitä, että ulkopuolinen apu tuhoaisi ihmisen itsenäisyyden ja omanarvontunnon. Niin saattoi olla yksityiseen hyväntekeväisyyteen epäonnistuessaan turvautuvien laita. Juridisen oikeuden mukaisella avulla ei Hobhousen mielestä ollut tällaista vaikutusta.¹³ On syytä kuitenkin todeta, että Hobhousen ja Hobsonin muotoilut olivat pääsääntöisesti käytännön sosiaaliliberaalin politiikan soveltamista selvästi radikaalimpia. Harva sosiaaliliberaali puolue sellaisenaan omaksui ohjelmaansa tai toteutti teoreetikkojen ajatuksia täydessä muodossaan.

Sosiaaliliberalismi kehittyi siis liberalismiin muodoksi, jolle vapaus ei merkinnyt vain negatiivista vapautta. Sosiaaliliberalismi myös nosti keskiöön vapauden käsitteen rinnalle yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden, tasa-arvon ja hyvinvoinnin käsitteet. Toiset käsitteet, kuten vapaa markkinatalous tai yksityinen omistusoikeus eivät toki poistuneet, mutta ne olivat enemmän alisteisia näille. Vapaus merkitsi siis ennen kaikkea myös vapautta hyvinvoinnin rajoitteista. Sosiaaliliberalismissa individualismin painotus väheni. Yksilöiden nähtiin olevan keskenään riippuvaisia toisistaan. Ihmiset eivät lopulta pärjäisi ilman toisten tukea. Tämä tuki ei kuitenkaan ollut tukahduttavaa tai painostavaa vaan välttämätön yksilöllisyydelle ja vapaudelle. Valtio ei ollut potentiaalinen sortaja, vaan toimija, joka avusti positiivisten vapauksien toteutumisessa.¹⁴

Sosiaaliliberalismin määrittelyssä ja teoreettisen pohjan käsittelyssä Britannian osuus on hyvin keskeinen. Toki muitakin vastaavia kehityskulkuja löytyy, kuten Ranskan solidarismi tai Saksan kateederisotalismi. Nämä molemmat ovat piirteiltään hyvin samankaltaisia brittiläisen sosiaaliliberalismin kanssa, niin että voidaan sanoa niiden olevan vähintäänkin sosiaaliliberalismin sisarilmiöitä. Yhteneväisyydet ovat kuitenkin sitä luokkaa, että yhtä hyvin voi sanoa näiden olevan sosiaaliliberalismin ilmentymiä. Sellaisiksi liberalismitutkijat ovat niitä myös tulkinneet. Kullakin maalla on joka tapauksessa omat erityispiirteensä sosiaaliliberalismin kehityksessä, mutta brittiläisestä sosiaaliliberalismista ne kaikki ovat kuitenkin jossakin vaiheessa ja jossakin muodossa saaneet enemmän tai vähemmän vaikutteita. Rodgersin tutkimuksessakin nousee esiin hyvin brittiläisen sosiaaliliberalismin keskeinen asema

¹³ Saastamoinen 1998, 172–173. Hobhouse myös myönsi, että jotkut varmasti väärinkäyttäsivät yhteiskunnan tukia, mutta hän ei pitänyt sitä suurena ongelmana, koska aina olisi yhteiskuntaa väärinkäyttäviä yksilöitä.

¹⁴ Freeden 2015, 46–48.

vaikutteiden lähteenä. Myös Pohjoismaista löytyy runsaasti esimerkkejä Britanniaasta saaduista vaikutteista.¹⁵

Ideologioiden väliset rajat eivät ole kiveen hakattuja, rajatapauksia esiintyy aina. Sosiaaliliberalismin osalta rajankäynti vasemmalle sosialismin eri ilmentymien suuntaan on erityisesti oma ongelmansa, josta on liberaalien ja liberalismin tutkijoiden keskuudessa esitetty monenlaisia näkemyksiä. Karkeasti voi todeta, että sosiaaliliberalismi eroaa sosialismista ainakin siinä, että sen lähtökohtana kuitenkin oli kaikessa yksilö ja yksilön vapaudet. Sosialismin eri muotojen lähtökohtana taas oli kollektiivinen yhteisö. Sosiaaliliberalismin käsitteistöstä myös löytyivät, vaikkakaan eivät aivan keskiöstä, markkinatalous ja yksityinen omistusoikeus. Sosialismin käsitteistöön ne eivät niinkään kuulu. Myöskään minkäänlaista sosialismille ominaista luokka-ajattelua sosiaaliliberalismista ei löydy. Klassisen manchesterilaisesta suunnasta katsoen varsinkin radikaalia sosiaaliliberalismia on kuitenkin pidetty ennemmin sosialismina kuin liberalismina. Toisaalta taas sosiaaliliberalismin suunnasta maltillinen sosiaalidemokratia voidaan nähdä vähintään sosiaaliliberalismin perillisenä, jollei suoranaisena sosiaaliliberalismina. Joka tapauksessa radikaali sosiaaliliberalismi on hyvin lähellä esimerkiksi Eduard Bernsteinin Saksassa tai Ramsay MacDonaldin Britanniassa edustamaa maltillista sosialismia. Rajat ovat hämäriä ja usein helposti ylitettävissä.¹⁶

Sosiaaliliberalismin 'kotimaa' – Britannia

Jyrkimmän manchesterilaisuuden ajat olivat Britannian liberaalien politiikassa jääneet 1860–70-luvuille. Jo ennen varsinaisen sosiaaliliberalismin nousua liberaalien

¹⁵ Michael Freeden ja Javier Fernández-Sebastián, "Introduction. European Liberal Discourses: Conceptual Affinities and Disparities". In *Search of European Liberalisms: Concepts, Languages, Ideologies*. Toimittaneet Michael Freeden, Javier Fernández-Sebastián ja Jörn Leonhard. Berghahn Books 2019, 15; Helena Rosenblatt, "The Rise and Fall of 'Liberalism' in France". In *Search of European Liberalisms: Concepts, Languages, Ideologies*. Toimittaneet Michael Freeden, Javier Fernández-Sebastián ja Jörn Leonhard. Berghahn Books 2019, 176; Rodgers 1998, 56–61, 423–424; Torbjörn Vallinder, "Folkpartiets ideologiska och organisatoriska bakgrund 1866–1934". *Liberal ideologi och politik 1934–1984*. AB Folk & Samhälle, Falköping 1984, 49; Juha Kolumäki, "Liberaali linkki Britanniaan. Rudolf Holsti ja suomalaisten liberaalien verkosto Isoon-Britanniaan 1900-luvun alkuvuosikymmeninä". *Faravid 46/2018. Historian ja arkeologian tutkimuksen aikakauskirja*, 48–61.

¹⁶ Freeden 2015, 35, 69–70; Arblaster 1984, 295; Michael Freeden, "The family of liberalisms: a morphological analysis". *The Liberal Political Tradition*. Toimittanut James Meadowcroft. Edward Elgar Publishing, Cheltenham 1996, 25. Hobhouse esitti v. 1926 näkemyksen, jonka mukaan luonnollisimmat jakolinjat brittipuolueiden välillä olisivat olleet sellaiset, että Labourin maltilliset ja selkeät sosiaaliliberaalit olisivat muodostaneet oman puolueen. J. A. Hobson ja Morris Ginsberg, *L. T. Hobhouse. His life and work*. George Allen & Unwin, Lontoo 1931, 66–67.

keskuudessa oli kannatusta, tai ainakin ymmärrystä, maltillisille sosiaalisille reformeille. Kehittyvä sosiaaliliberalismi piti kuitenkin tavoitteenaan huomattavasti laajempia sosiaalisia uudistuksia ja valtion aktiivisuutta. Sosiaaliliberaalit eivät kuitenkaan nousseet 1900-luvun alkuvuosikymmenien mittaan Britannian liberaalien keskuudessa valtavirtaan. Liberaalipuolue ja liberaalit omaksuivat vuosisadan alussa vaihtelevasti näiden ajamia ajatuksia, mutta pääosa puolueesta ja liberaaleista asemoitui laajalle haitarille sosiaaliliberalismin ja manchesterilaisuuden välimaastoon. Hobhousen ja Hobsonin muotoilemien teorioiden ja tavoitteiden takana olleet selvät sosiaaliliberaalit olivat liberaalien piirissä vasemman laidan radikaaleja, jotka suhtautuivat liberaalipuolueeseen varsin vaihtelevasti. Tiukka manchesterilaisuus toki jäi sekin selvästi marginaaliin liberaalien toisella laidalla.¹⁷

Liberaalipuolue oli saanut maanvyörymävaalivoiton (400 edustajaa 670:stä) ja noussut valtaan vuonna 1906. Puolue myös pysyi yksin vallassa maailmansotaan asti kaksien vaalien ja pääministerinvaihdoksen yli. Parlamenttiryhmä koostui yleisen aatteellisen suuntauksen mukaan lähinnä liberaalin keskustan edustajista. Selkeillä sosiaaliliberaaleilla oli vaalivoiton myötä heilläkin toki jonkinlainen ja kasvanut edustus, mutta heidän joukkonsa koostui lähinnä takarivin edustajista. Sympatiaa sosiaaliliberalismi toki sai merkittävältäkin parlamentaarikoilta. Parlamenttia huomattavampi vaikutus- tai painostuskanava radikaaleille sosiaaliliberaaleille oli oikeastaan lehdistö. Monet keskeisimmät liberaalilehdet olivat selvästi sosiaaliliberalismin kannalla, tai vähintäänkin suhtautuivat siihen myönteisesti. Radikaali sosiaaliliberaali lehdistö olikin liberaalipuolueen eräänlainen vaativa ja moraalisisissa tuomiois- saan armoton omatunto.¹⁸

Huolimatta liberaalien enemmistön maltillisesta suuntautumisesta sosiaaliliberalismiin Iso-Britannia oli käytännön sosiaaliliberaalin politiikan toteuttajana aktiivinen ensimmäisen maailmansodan alla. Liberaalihallitus toteutti sosiaalireformeja osaltaan juuri sosiaaliliberalismin aikaansaaman painostuksen vuoksi. Hallitus aloitti lainsäädännöllisellä purkauksella edistyksellisiä uudistuksia ja esitti muun muassa vuoden 1907 budjetin yhteydessä pääomatuloille korkeampaa verotusta. Pääministeri Henry Campbell-Bannerman ja pääosa hallitusta kuitenkin suhtautui uudistuksiin varovaisesti. Hallitus piti yllä liberaalien yhtenäisyyttä tasapainoilemalla uudistusten ja liberaalien perinteisten tavoitteiden välimaastossa. Varsinainen dynaamisempi uudistuspolitiikka pääsikin käyntiin vasta ministeritehtävien vaihduttua 1908. Campbell-Bannermanin tilalle pääministeriksi nousi valtiovarainministeri H. H. Asquith ja

¹⁷ George L. Bernstein, *Liberalism and Liberal Politics in Edwardian England*. George Allen & Unwin 1986, 1–4, 9–10; David Dutton, *A History of the Liberal Party Since 1900*. Palgrave Macmillan 2013, 20–34, 46–51; Collini 1979, 90–91.

¹⁸ Dutton 2013, 16–17; Collini 1979, 80–81; John Allett, *New Liberalism. The Political Economy of J. A. Hobson*. University of Toronto Press, Toronto 1981, 32–33; Stephen Koss, *The Rise and Fall of The Political Press in Britain. Volume Two: The Twentieth Century*. Hamish Hamilton, Lontoo 1984, 1–16.

tämän tilalle valtiovarainministeriksi aiempi kauppaministeri David Lloyd George. Lloyd Georgen puolestaan korvasi kauppaministerinä Winston Churchill. Hallituksen uudistuspolitiikka henkilöityikin nimenomaisesti näihin kahteen viimeksi mainittuun. Hallitus tässä muodossaan herättikin lähtökohtaisesti positiivisia odotuksia sosiaaliliberaalien keskuudessa.¹⁹

Nimenomaan Lloyd George oli puolueen ylimmissä piireissä se, jolla oli ymmärrystä sosiaaliliberalismin periaatteille. Ensimmäisessä budjetissaan hän esitti huomattavia veronkorotuksia rahoittaakseen hallituksen sosiaaliset uudistukset. Progressiivinen verotus tuli käyttöön korkeiden tulojen ”superveron” myötä, tupakan ja alkoholin verotusta ja perintöveroa kiristettiin ja lisäksi maanomistusta, etenkin maan arvonnousua ryhdyttiin verottamaan. Etenkin Lloyd Georgen valtiovarainministeriyyden neljänä ensimmäisenä vuotena liberaalihallitus tuotti huomattavan määrän edistyksellistä sosiaaliliberaalia lainsäädäntöä. Luotiin vanhuuseläkkeet, kehitettiin muutenkin sosiaalivakuutusten kenttää turvaamaan ihmisiä sairauksilta, vammautumisilta ja työttömyydeltä, edistettiin minimipalkkoja ja luotiin työsuhteita valtion välityksellä säädelleitä lautakuntia. Lloyd Georgen nimi ja hänen uudistuspolitiikkansa esiintyvät taajaan myös Rodgersin tutkimuksessa esikuvana monille 1900-luvun alkupuolen sosiaalipolitiikan uudistajatahoille.²⁰

Brittiliberaalien uudistuspolitiikkaa tarkasteltaessa pääministeri Asquith periaatteessa ”unohtuu”, niin voimakkaasti uudistukset henkilöityvät Lloyd Georgeen. Asquith oli toki ylipäättäänkin näkemyksiltään liberalismiin keskivaiheilla tai oikealla eikä valtiovarainministerinsä tapaan selkeän innostunut reformipolitiikasta. Pääministerinä hän antoi Lloyd Georgen uudistuksille hyväksyntänsä, mutta ei aktiivisesti ajanut sosiaaliliberalismin asiaa. Brittiliberalismin laajaa kirjoa kuvaa myös reformipolitiikkaa kohtaan eri tahoilta esiintynyt tyytymättömyys. Vanhalla liberalismilla oli edelleen kannatusta ja Lloyd Georgen radikaaleimpia sosiaalireformeja vastustettiin selvästi, sekä hallituksessa että liberaalien parlamenttiryhmissä. Toisaalta myös radikaaleimmat sosiaaliliberaalit pettyivät hallitukseen; se ei, saavutuksistaan huolimatta, ollut riittävän sosiaaliliberaali. Radikaalien osittaisesta pettymyksestä huolimatta voidaan ilman muuta todeta liberaalihallituksen uudistusten olleen kiistämätön lainsäädännöllinen saavutus, joka sai lisää kiiltoa kylkeensä vuosisadan edetessä. Liberaalit loivat huomattavan osan Britannian hyvinvointivaltion pohjasta näinä vuosina.²¹

Hallituksen ja Lloyd Georgen uudistusvauhti välillä laantui, mutta oli juuri ensimmäisen maailmansodan alla ottamassa uutta nousua. Lloyd Georgen vuoden 1914 budjetti rikkoi aiempia ennätyksiä laajuudessaan ja uudistuksissaan. Progressiivisen

¹⁹ Dutton 2013, 18–21; Allett 1981, 31–33.

²⁰ Dutton 2013, 20–23; Rodgers 1998 esim. 56–61, 229–234, 254–260, 290–297 ja 423–424.

²¹ Dutton 2013, 20–34; Allett 1981, 33–36; Collini 1979, 90–92. Myös Suomeen brittiläisen sosiaaliliberalismin aatetta ja saavutuksia markkinoinut Rudolf Holsti unohti tehokkaasti Asquithin ylistäessään nimenomaan Lloyd Georgea. Kolumäki 2018, 48–51.

verotuksen ja tulonjaon periaatteita sovellettiin ja laajennettiin siinä merkittävästi. Lisäksi valtiovarainministeri oli suuntautumassa etenkin maaseudun ongelmien ratkaisemiseen muun muassa turvaamalla vuokratilajelijöiden hallintaoikeuksia ja edistämällä maataloustyöväen minimipalkkojen säätelyä. Ensimmäinen maailmansota kuitenkin katkaisi liberaalien uudistuspolitiikan. Sota myös kiihdytti puolueen hajaannusta ja sen myötä liberaalipuolue jakautuikin kahtia. Jakautumisessa oli useita osasyitä, mutta talous- ja sosiaalipoliittiset kysymykset olivat hyvin keskeisiä. Hajaannuksen lisäksi ja sen myötä brittiliberalismi taantui ja sen kannatus heikkeni sodan jälkeen. Vaalimenestys ja poliittinen vaikutusvalta vähenivät huomattavasti. Enemmistövaalijärjestelmä myös teki syöksystä parlamenttipaikoilla mitattuna nopeamman kuin kannatuksen lasku itsessään olisi edellyttänyt.²²

Sosiaalisten reformien etulinjassa olevan puolueen soihtu siirtyi yllättävän nopeasti liberaaleilta Labourille. Liberaalien radikaalein sosiaaliliberaali laita myös vuoti ensimmäisestä maailmansodasta lähtien jatkuvasti ja merkittävästi Labouriin. Muun muassa J. A. Hobson siirtyi työväenpuolueen riveihin. Hobhouse sen sijaan säilyi elämänsä loppuun asti liberaalina huolimatta usein vahvoista sympatioistaan Labouria kohtaan. Sosiaaliliberalismi ei silti brittiliberalismin piiristä suinkaan hiipunut. Vaikka puolue muodollisesti yhdistyi 1923, se (ja liberalismi ylipäätään) jäi sisäisesti hajanaiseksi. Michael Freedenin mukaan brittiläinen liberalismi jakautui sotienvälisenä aikana keskustaliberalismiin ja vasemmistoliberalismiin. Jälkimmäinen oli selkeä sosiaaliliberaali suuntaus, mutta myös keskustaliberalismissa oli huomattavia sosiaaliliberalismin piirteitä.²³

Liberaalipuolueen kannatus jumittui pysyvästi tasolle, jossa se ei päässyt aina edes välillisesti vaikuttamaan hallitukseen. Puhumattakaan, että olisi itse niitä pystynyt muodostamaan. Eräänlaisen aatteellisen uuden nousun (joka jonkin verran heijastui myös kannatukseen) liberalismi ja liberaalipuolue kuitenkin kokivat 1920-luvun lopulla Lloyd Georgen noustua puolueen johtoon. Lloyd George suuntasi puoluetta aiempaa selvemmin radikaaliin ajan tarpeisiin vastaavaan uudistuspolitiikkaan. Perustaa tälle politiikalle hän ammensi jo vuosikymmenen alusta vaikuttaneesta, edistyksellistä ja radikaalia liberaalia ideologiaa muotoilleesta *Liberal Summer School* -liikkeestä. Sen toimintaan olivat jossakin määrin ottaneet osaa muun muassa Hobson, Hobhouse ja William Beveridge ja sen keskeisiin hahmoihin lukeutui J. M. Keynes. *Liberal Summer Schoolin* aatteellinen tausta ja Lloyd Georgen suuntaus aikaansaivat brittiläisen liberalismin eräänlaisen älyllisen renessanssin. Tästä ilmiöstä nousivat varsin kiistämättömästi ne ideat ja aatteet, jotka mullistivat brittiläisen

²² Dutton 2013, 31–84. Maailmansotaa edeltäneenä vuosikymmenenä liberaalien vaalimenestys oli vaihdellut 272 ja 400 edustajan välillä (670:stä), sotien välisenä aikana jäätin vähitellen alle neljäänkymmeneen. Dutton 2013, 318.

²³ Dutton 2013, 64–96; Hobson ja Ginsberg 1931, 66–67; Allett 1981, 40–41; Michael Freeden, *Liberalism Divided. A Study in British Political Thought 1914–1939*. Clarendon Press, Oxford 1986, 12–13.

yhteisikunnan toisen maailmansodan jälkeen. Liberaalipuolue itsessään ei niitä aktiivisesti päässyt toteuttamaan, mutta liberalismi onnistui tehokkaasti valamaan sosiaaliliberaaleja arvoja ja ajatuksia muihin puolueisiin. Keynes itse asiassa muotoili tilanteen toteamalla liberaalipuolueen palvelevan maata kenties parhaiten tukemalla konservatiiveja hallituksissa ja Labouria ideoilla.²⁴

Keynesin ja hänen ajattelunsa vaikutus hyvinvointivaltiokehitykseen on varsin tunnettu. Hän torjui manchesterilaisuuden näkemykset talouden laeista luonnonlakien kaltaisina ilmiöinä, joihin oli mahdotonta vaikuttaa, vaan päinvastoin uskoi optimistisesti ihmisen mahdollisuuksiin hallita taloudellista elämää. Valtion tuli laskusuhdanteiden aikana lisätä aktiivisesti rooliaan talouselämässä ja siten lisätä työllisyyttä ja kansalaisten kulutusta. Tulonsiirtojen rikkailta köyhille hän katsoi vaikuttavan talouteen positiivisesti kokonaiskulutusta lisäämällä. William Beveridge puolestaan tunnetaan parhaiten yhden miehen komiteana laatimastaan raportista Britannian sosiaaliturvan kehittämiseksi. Raportti julkaistiin 1942 ja se vaikutti suuresti Britannian hyvinvointivaltion kehitykseen toisen maailmansodan jälkeen.²⁵ Vaikka liberaalien suora vaikutus jäi varsin lyhyeksi, sosiaaliliberalismin vaikutus Britannian hyvinvointivaltion perustaan jatkui sen tuottamien ideoiden ja aatteiden kautta merkittävänä huomattavasti pitempään.

Sosiaaliliberalismi vaihtelevissa olosuhteissa – Uusi-Seelanti, Ranska ja Saksa

Brittiläiseen imperiumiin lukeutuvista maista on emämaan ohella tarpeen nostaa esiin etenkin Uusi-Seelanti. Olosuhteet ”uutena valtiona”²⁶ olivat siellä omanlaisensa. Liberaalien vuodesta 1891 vuoteen 1912 johtama Uusi-Seelanti oli myös etenkin 1800-luvun puolella huomattavasti emämaataan edellä edistyksellisen sosiaalipoliittisen lainsäädännön luomisessa ja hyvinvointivaltiokehityksen käynnistämisessä. Itse asiassa Uusi-Seelanti oli tuolloin maailman radikaalein maa, edistyksellisen lainsäädännön ”koeasema” tai ”modernin maailman aivot”, kuten ihailijat sitä luonnehtivat. Liberaalihallitus tuotti kattavan ohjelman työväestön asemaa parantavia uudistuksia, laajensi valtion roolia talouselämässä, teki merkittäviä koulutus- uudistuksia, aloitti julkisen terveydenhuollon ja kehitti vanhuuseläkkeitä. Viimeksi

²⁴ Dutton 2013, 96–106; Freedon 1986, 78–126.

²⁵ Arblaster 1984, 292–295; Olavi Borg, ”Liberalismi ja liberaalit puolueet”. *Poliittisia aatteita valituksesta nykypäivään. Yleisen historian tutkimuksia 3*. Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylä 1979, 19.

²⁶ Uudella-Seelannilla oli vuodesta 1852 lähtien kattava sisäinen itsehallinto. Vuonna 1907 se sai dominion aseman.

mainittu itse asiassa toimi osaltaan esimerkkinä Lloyd Georgen emämaahan ajamalle vanhuuseläkkeelle.²⁷

1890-luvun mittakaavassa Uuden-Seelannin liberaalien uudistuspolitiikka oli niin radikaalia, että ohjelmaltaan lähimmät vertailukohtat olivat maltillisia sosiaalisteja. Uuden-Seelannin liberaalit olivat kuitenkin ilman muuta liberaaleja muutenkin kuin nimeltään. Valtiovallan tuli johtaa asioita tavalla, joka nimenomaan edisti yksilöllisiä mahdollisuuksia. Talouden tuli kyllä perustua yksityiseen yritteliäisyyteen, mutta sen hyötyjen tuli jakautua tasaisemmin. Valtion aktiivisuus oli ratkaisu tähän. Liberaalit tavoittelivat oikeudenmukaisempaa maata, josta Euroopan jyrkät luokkaristiriidat, köyhyys ja muut ongelmat pysyisivät poissa. Uuden-Seelannin kaltaisessa kehittyvässä (pääomaköyhässä) taloudessa valtion taloudellinen toiminta oli myös välttämätöntä, jotta yksityinen yritteliäisyys ja sitä kautta koko talouselämä voisi kukoistaa.²⁸

Liberaalien ohjelma ja lainsäädäntö ei noussut teoriasta tai ideologiasta vaan oli pikemminkin pragmaattista ja kokeilevaa. Sinänsähän tämä on loogista, sillä varsinaisen sosiaaliliberaalin ideologian kehittäminen oli Britanniansakin vasta alkuvaiheissaan. Itse asiassa Uuden-Seelannin käytännön kokemukset päinvastoin vaikuttivat sosiaaliliberalismin kehitykseen. Uuden-Seelannin liberaalien uudistuspolitiikan pääarkkitehti, työministeri William Pember Reeves päätyi ministerikautensa jälkeen 1896 Lontooseen luennoimaan kotimaansa sosiaalipolitiikasta.²⁹ Kuulijakuntaan lukeutuivat tuolloin varmasti myös sosiaaliliberalismin teorian kehittelijät.

Tosin on myös huomattava, että työväestöä koskevat reformit olivat Uudessa-Seelannissa, edistyskellisydestään huolimatta, liberaalien ohjelmassa sivuosassa ja henkilöityivät pitkälti juuri Reevesiin. Reeves joutuikin ulos hallituksesta 1896 puoluetovereidensa mielestä liian radikaalina ja merkittävin uudistusvauhti sen myötä hiipui. Liberaalien uudistusohjelmien kärki oli lopultakin lähinnä yhtä sen pääasiallista kannattajaryhmää, maaseutuväestöä, koskevissa uudistuksissa, erityisesti maakysymyksessä. Maan uudisasuttaminen oli ensisijainen sosiaalipoliittinen ratkaisu myös kaupunkien sosiaalipoliittisiin ongelmiin, kuten työttömyyteen. 1900-luvulle tultaessa liberaalien uudistusprojekti oli enemmän tai vähemmän valmis, ja uudella vuosisadalla toteutetut uudistukset olivat selvästi vähemmän merkittäviä. Puolueen kannatus ja merkitys myös hiipui vähitellen vaalitappioiden ja koalitiollahitusten myötä. Se myös ajautui koko ajan konservatiivisempaan suuntaan. On kuitenkin selvää, että liberaalit loivat valtakaudellaan, etenkin 1890-luvun radikaalilla uudistuspolitiikallaan, merkittävästi Uuden-Seelannin hyvinvointivaltion perustaa.³⁰

²⁷ Neil Stockley, "New Zealand's Liberal Party". *Liberal Democrat History Group Newsletter, Journal of Liberal History II (1996)*, 1–3; Rodgers 1998, 55, 59, 230.

²⁸ Stockley 1996, 2.

²⁹ Stockley 1996, 1–2; Rodgers 1998, 61.

³⁰ Stockley 1996, 3–6.

Ranskassa sanalla liberaali ei ole niin laajaa merkitystä kuin sillä on esimerkiksi englannin kielessä. Liberalismin merkitys Ranskassa liittyy lähinnä klassiseen taloudelliseen liberalismiin. Näin ollen sosiaaliliberalismia ei Ranskasta varsinaisesti tällä nimellä löydy. Sen sijaan sitä käsiteltävänä aikana varsin hyvin vastaa termi radikalismi. 1800–1900-lukujen taitteessa radikalismi nousi Ranskan politiikassa merkittävään asemaan sen taustalla vaikuttaneen solidarismin filosofian siivittämänä.³¹ Solidarismin keskeinen teoreetikko ja ohjelman muotoilija oli keskeisiin radikaalipoliittikkoihin lukeutunut Léon Bourgeois. Bourgeois noudatteli hieman erilaisia ajatuskuluja kuin Hobhouse ja brittiläiset sosiaaliliberaalit. Perustelut näin ollen poikkesivat jossakin määrin toisistaan, mutta ongelma, jota Bourgeois ja hänen brittiläiset aikalaisensa ratkoivat, oli sama: Millä perusteella liberaali yhteiskunta voi sisältää sosiaaliset oikeudet? Bourgeoisin solidarismissa keskeistä oli esimerkiksi näkemys yksilöiden velasta yhteiskunnalle. Sen takaisin maksaminen (maksukyvyyn mukaan) oli yksi velvollisuuksista, joita yksilöillä oli yhteiskuntaa kohtaan. Solidarismien ajattelussa tämä perusteli tulonsiirrot ja progressiivisen veropolitiikan.³²

Bourgeois oli pääministerinä vain vuoden verran 1895–1896, mutta osallistui muissa ministerintehtävissä hallituksiin taajaan sekä ennen sitä että sen jälkeen. Solidarismien innoittama radikalismi lähti vauhtiin jo 1890-luvulla, eli jo ennen brittiliberaalien uudistuksia. Etenkin vuosien 1899 ja 1914 välillä radikaalit ja radikaalijohtoiset hallitukset vaikuttivat merkittävästi Ranskan politiikkaan. Hyvinvointivaltiokehityksen ja sosiaalipolitiikan saralla saavutukset olivat huomattavia ja ainakin tavoitteiltaan lähestulkoon verrattavissa Lloyd Georgen reformeihin kanaalin toisella rannalla. Saavutuksiin lukeutuivat muun muassa progressiivinen tulovero, vanhuuseläkevakuutus, lailla säädetty työpäivän enimmäispituus ja julkinen välitys työmarkkinariidoille. Merkittävistä saavutuksista huolimatta paljon solidarismin ohjelmaan lukeutuvaa jäi myös saavuttamatta. Ja kuten Kanaalin toisella rannalla,

³¹ Radikaalipuolue oli noina vuosina usein Ranskan suurin puolue, mutta kuitenkin vailla yksinkertaista enemmistöä. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun radikalismia voi pitää myös omana sosialismin ja liberalismin väliin asemoituneena ideologianaan. *Sosiaaliliberalismin* ja sosialismin välissä ei tosin voi sanoa juuri olleen tilaa. Ranskan radikalismin ideologia vastaa kuitenkin oleellisesti Britannian radikaalia sosiaaliliberalismia. Erilaisista termeistä (radikaali, radikaaliliberaali, sosiaaliliberaali) huolimatta tässä yhteydessä voidaan hyvin luokitella ranskalainen radikalismi sikäläiseksi sosiaaliliberalismin ilmentymäksi. (Ranskassa solidarismia ja radikalismia ei tosin lueta liberalismiin.) Ks. esim. Freeden 1996, 29–30; Freeden ja Fernández-Sebastián 2019, 15. Rosenblatt 2019, 176.

³² John Frears, "Liberalism in France". *Liberal Parties in Western Europe*. Toimittanut Emil J. Kirchner. Cambridge University Press 1988, 124; William Logue, *From Philosophy to Sociology: The evolution of French Liberalism 1870–1914*. Northern Illinois University Press, DeKalb, Illinois 1983, x, 184–190; Lars Schädler Andersen, "Velfærdsmoral og solidaritet: Dansk socialliberalisme i europæisk kontekst, 1880–1910". *Liberalisme. Danske og internationale perspektiver*. Toimittaneet Jeppe Nevers, Niklas Olsen ja Casper Sylvest. Syddansk Universitetsforlag, Odense 2013, 163. Yhtymäkohtia solidarismin ja brittiläisen sosiaaliliberalismin kehityskuluissa on toki runsaasti.

radikaaleimmat pettyivät niin saavutuksiin kuin virallisen radikaalipuolueen tavoitteiden maltillisuuteen.³³

Kuten Britannian liberaalipuolueen, myös Ranskan radikaalipuolueen selvin kuistuskauti päättyi ensimmäiseen maailmansotaan. Se ei kuitenkaan ajautunut täysin ulos politiikan keskiöstä, vaikka kannatus hiipui merkittävästi. Sen paikka poliittisessa kentässä oli keskellä, ja siitä asemasta käsin se saattoi liittoutua sotienvälisenä aikana milloin oikeiston ja milloin vasemmiston kanssa. Ranskan sotienvälistä aikaa kuitenkin hallitsivat lyhytikäiset hallitukset, joista harvat pystyivät jättämään mitään pysyvää vaikutusta. Näin ollen Ranskan sosiaaliliberaalin solidarismien merkittävin vaikutus tosiasiallisesti jäi vuosisadan alkuun. Lähimmäksi poikkeusta reformistisesta vaikutuksesta, jossa radikaalipuolue oli mukana, pääsi todennäköisesti Leon Blumin kansanrintamahallitus 1936. Sen tavoitteet olivat kunnianhimoiset, mutta sekin kesti vain vuoden verran.³⁴

Saksan liberaalipuolueiden kirjo 1870-luvulta Hitlerin valtaannousuun on varsin laaja, mutta yksinkertaistetusti siitä voi erottaa kaksi peruslinjaa: kansallisliberaalin (oikeistoliberaalin) ja vasemmistoliberaalin. Tosin Saksassa nimitykset oikeistoliberaali ja vasemmistoliberaali olivat sosiaalipoliittiselta kannalta pitkään merkityksettömiä ja harhaanjohtavia. Voisi olettaa vasemmistoliberaalien edustaneen sosiaaliliberaalia suuntaa, mutta käytännön politiikan tasolla asia oli pitkään itse asiassa päinvastoin. Saksan keisarikunnassa liberaalipuolueet eivät kuitenkaan päässeet juuri valtakunnan tasolla vaikuttamaan merkittävästi politiikkaan. Saksasta toki tavallaan löytyy myös kansainvälisesti vaikuttava sosiaaliliberaali aatetraditio. Periaatteessa kateederisotalismi voidaan nimittäin sekin lukea eräänlaiseksi sosiaaliliberalismin ilmentymäksi. Se omasi runsaasti sosiaaliliberalismin luonteenomaisia tavoitteita ja piirteitä. Kateederisotalismi ei linkittynyt kiinteästi Saksan liberaalipuolueisiin, mutta vaikutti niihin kyllä. Se vaikutti merkittävästi sosiaaliliberaaleihin ja hyvinvointivaltiokehitykseen pitkällä aikavälillä erityisesti myös Saksan ulkopuolella.³⁵

Keisarikunnassa parlamentilla ja puolueilla ei ollut sellaista valtaa kuin Britanniassa, Ranskassa tai Pohjoismaissa. Juuri tämä pohjimmiltaan johti liberalismien suunnitelmien ristiriitaan. Koska valtio oli edelleen autoritaarinen, eikä demokraattinen ja liberaali, liberaaleilla oli vaihtelevia epäilyksiä valtion toimintaa kohtaan. Epäilykset koskivat myös Otto von Bismarckin valtiojohtoista sosiaalipoliittikkaa. Kansallisliberaali puolue suhtautui valtiovaltaan myönteisemmin ja usein tuki Bis-

³³ Rodgers 1998, 14, 56–57; Logue 1983, 185; Andersen 2013, 161–163.

³⁴ Rodgers 1998, 411; Frears 1988, 128, 134.

³⁵ Dieter Langewiesche, *Liberalism in Germany*. Macmillan Press Ltd. 2000, 128–142, 212–213, 257–271. Kansainvälisesti kateederisotalismi vaikutti muun muassa Yhdysvaltoihin ja Suomeen, sekä tämän artikkelin tarkastelun ulkopuolella olevaan Puolaan. Maciej Janowski, ”A Conceptual Scheme of Polish Liberalism: Six Pillars”. In *Search of European Liberalisms: Concepts, Languages, Ideologies*. Toimittaneet Michael Freedon, Javier Fernández-Sebastián ja Jörn Leonhard. Berghahn Books 2019, 239.

marckin politiikkaa, vaikka ei siihen juuri voinut vaikuttaa.³⁶ He torjuivat periaatteessa valtion suorat sosiaaliset vastuut, mutta myöntivät siihen, että valtio saattoi näyttää tietä ja luoda puitteita. Käytännön vastuun tuli kuitenkin olla yksilöillä tai enintään paikallishallinnolla. Vasemmistoliberaalit taas pitivät tiukemmin kiinni vaatimuksista uudistaa valtiota liberaalimpaan suuntaan, kuten kohti parlamentarismia. Näin ollen he olivat selvemmin oppositiossa valtion johtoa vastaan. Bismarckin ajamiin sosiaalipoliittisten uudistusten he katsoivat kasvattavan valtion otetta yhteiskunnasta. Niinpä niiden vastustaminen oli vasemmistoliberaalien mielestä suorastaan liberaalien kansalaisvelvollisuus.³⁷ Kansallisliberaalit asemoituivat oikeistoliberaaleina kohtalaisen ”normaalille” paikalle todella maltillisella suhtautumisellaan sosiaalireformeihin. Paradoksaalisesti vasemmistoliberaalit sen sijaan olivat tässä suhteessa heidän oikealla puolellaan.

Saksan liberaalipuolueet keskittyivät 1800-luvulla pitkään valtiollisiin ja perustuslaillisiin kysymyksiin ja perustivat taloudelliset ja sosiaaliset käsityksensä pitkään klassisen liberalismiin. Tilanne alkoi hieman muuttua vuosisadan vaihteen lähestyessä. Taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien noustessa kiihtyvän teollistumisen myötä koko ajan selvemmin esiin liberaalien piirissä taustalla vaikuttanut manchesterilainen näkemys talouden itseohjautuvuudesta vähitellen hiipui. Samalla toivo parlamentarismien toteutumisesta ja valtion uudistumisesta hiipui ja ajoi liberaaleja uuden tarkoituksen etsintään. Mitään radikaalia muutosta ei kuitenkaan tapahtunut. Vasemmistoliberaalien osalta tosin suunnanmuutos toteutui vuonna 1910, kun hajanaiset vasemmistoliberaalit ryhmät yhdistyivät Edistysmieliseksi Kansanpuolueeksi. Tämä puolue omaksuikin selkeän sosiaalireformistisen ohjelman. Valtakunnan politiikkaan tämä ensimmäinen puoluetason selkeä sosiaaliliberalismin ilmentymä ei kuitenkaan sanottavasti päässyt vaikuttamaan.³⁸

Kaikki edellä todettu ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sosiaaliliberalismi olisi ollut vailla vaikutusta Saksan keisarikunnassa. Liberaalit vaikuttivat menestyksekkäästi politiikkaan alemmilla, erityisesti kunnallisella tasolla. Itse asiassa sosiaalisesti uudistava kunnallinen liberalismi oli Saksan selvin sosiaaliliberalismin ilmentymä. Keskeisemmät uudistajat kunnallistasolla olivat usein kansallisliberaaleja, jotka siis korostivat paikallisviranomaisten, eivät valtion vastuuta sosiaalisissa kysymyksissä. Vasemmistoliberaalit eivät olleet yhtä keskeisiä kunnallistason sosiaalireformisteja,

³⁶ Yhtenä poikkeuksena oli kansallisliberaalien merkittävä rooli siinä, että sosiaaliturva muotoutui liberaaleille helpommin hyväksyttäväksi sosiaalivakuutusmalliksi. Siinä ihmiset vastasivat vakuutusmaksujen kautta omasta toimeentulostaan. Vain muutamissa kohdin Bismarck sai läpi mallin valtion suoriin tukiin perustuvista eläkkeistä.

³⁷ Langewiesche 2000, 212–218.

³⁸ Langewiesche 2000, 185–199, 242–245; Jörn Leonhard, ”Formulating and Reformulating ‘Liberalism’: Germany in European Comparison”. *In Search of European Liberalisms: Concepts, Languages, Ideologies*. Toimittaneet Michael Freeden, Javier Fernández-Sebastián ja Jörn Leonhard. Berghahn Books 2019, 86–90.

mutta hekin edistivät, tai vähintään sietivät, näitä uudistuksia. Uudistuksiin ja uudistustavoitteisiin lukeutuivat muun muassa huomattavat panostukset julkiseen infrastruktuuriin, kunnallisiin kouluihin ja kunnalliseen köyhäinhoitoon sekä julkisen työnvälityksen kehittäminen ja alimpien tuloluokkien verovähennykset. Näitä toki ajettiin ja saavutettiin vaihtelevasti kaupungista ja kunnasta riippuen. Paikallistaso osoittaa kuitenkin hyvin saksalaisten liberaalien kannatuksen sosiaalisille reformeille ja myös kyvyn panna niitä toimeen.³⁹

Ensimmäisen maailmansodan jälkeen liberaalipuolueiden peruslinjat säilyivät, vaikka molemmat puolueet vaihtoivat nimensä. Kansallisliberaalien perillisestä Saksan Kansanpuolueesta ei sosiaaliliberalismin kannalta ole juuri sanottavaa. Siitä muodostui taloudellisen liberalismiin edustaja, ja 1930-luvulla se vähitellen hylkäsi liberalismiin periaatteet tyystin. Vasemmistoliberaalin linjan jatkaja Saksan Demokraattinen Puolue sen sijaan jatkoi ennen sotaa omaksutulla sosiaaliliberaalilla linjalla etenkin Weimarin tasavallan alkuvuosina. Puolue oli Weimarin tasavallan pääarkkitehtejä ja pienestä koostaan huolimatta aktiivisesti mukana 1920-luvun hallituksissa. Sosiaalireformismi ei pitemmän päälle kuitenkaan muodostunut puolueelle selväksi linjaksi. Erilaisten intressiedustusten ristipaineessa se ajautui talous- ja sosiaalipolitiikkansa osalta ohjelmalliseen passiivisuuteen. Selkeä sosiaaliliberalismin suuntaus siis katosi myös vasemmistoliberaalien linjalta. Aktiivisella osanotolla hallitukseen Demokraattinen puolue kuitenkin jonkin verran myötävaikutti Weimarin tasavallan hyvinvointivaltiuudistuksiin.⁴⁰

Sosiaaliliberalismin ilmentymäksi jäi jälleen alempi taso. Paras esimerkki on Hampurin osavaltio ja siellä keskeisessä asemassa ollut Demokraattisen puolueen sosiaaliliberaali siipi. Keisariajan pohjalle perustunut vasemmistoliberaalien ja sosiaalidemokraattien yhteistyö tässä kaupunkiosavaltiossa toteutti merkittäviä hyvinvointipalvelujen laajennuksia. Tosin Hampuri oli enemmän poikkeus kuin sääntö alemman tason sosiaaliliberalismin menestyksessä. Saksassa sosiaaliliberalismin lyhyt kukoistus valtakunnan tason puolueissa ajoittuu lähinnä vain muutamiin vuosiin ensimmäisen maailmansodan molemmin puolin.⁴¹ Sen sijaan paikallistasolla sosiaaliliberalismilla oli huomattava vaikutus, joka paikoin jatkui 1930-luvulle saakka.

³⁹ Langewiesche 2000, 218–228. Liberaalien menestystä paikallistason sosiaalireformismissa edesauttoi heidän vahva asemansa kaupunkien hallintoelimissä. Tämä asema taas johtui liberaalien keskeistä äänestäjäjoukkoa, keskiluokkaa, suosineista äänioikeusrajoituksista. Vankkaa asemaansa paikallishallinnossa liberaalit eivät myöskään halunneet heikentää, vaan he vastustivat varsin yhtenäisen epäliberaalisti paikallisdemokratian laajentamista.

⁴⁰ Langewiesche 2000, 257–291.

⁴¹ Langewiesche 2000, 298–299; Hans Vorländer, ”Is there a liberal political tradition in Germany?”. *The Liberal Political Tradition*. Toimittanut James Meadowcroft. Edward Elgar Publishing, Cheltenham 1996, 107.

Hyvinvointivaltion malliesimerkit – Pohjoismaat

Ruotsia pidetään yleensä erinomaisena esimerkkinä Pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta. Se on myös erinomainen esimerkki sosiaaliliberalismin huomattavasta vaikutuksesta hyvinvointivaltion syntyyn. Sosiaaliliberalismilla oli 1900-luvun alun Ruotsissa erityisen vahva asema. Britannia oli periaatteessa sosiaaliliberalismin mallimaa, mutta oikeastaan määritelmä sopii jopa paremmin 1900-luvun alun Ruotsiin. Sosiaaliliberalismi oli Ruotsin liberaalipuolueessa selvästi vahvemmassa asemassa kuin Britannian sisarpuolueessa. Siinä missä Britanniassa radikaalit sosiaaliliberaalit olivat liberaalien joukossa vähemmistössä, Ruotsin liberaalit olivat selvästi yhtenäisemmin sosiaaliliberaaleja. Ruotsin liberaalien kukoistuskausi ajoittui lähinnä vuosiin 1902–1920, eli suunnilleen samoihin aikoihin kuin Britannian liberaalien valtakausi. Tuona aikana Ruotsin liberaalit olivat kolmen hallituksen johdossa ja toisen kamarin suurin puolue vuosina 1902–1914.⁴²

Ruotsin sosiaaliliberalismin kukoistuskausi pohjasi maan 1800-luvun jälkipuoliskon liberalismiin. Alkuaan sosiaaliset kysymykset olivat tosin ruotsalaistenkin liberaalien piirissä vähällä huomiolla, mutta jo 1890-luvulla liberaaleilla oli ohjelmassaan ja toiminnassaan vahva sosiaalireformistinen suunta. Eräänlainen huomattava edelläkävijä monessa suhteessa oli Sven Adolf Hedin, ruotsalaisen liberalismien merkittävimpiä hahmoja 1800-luvun lopulla. Hän oli jo 1880-luvulla kiinnostunut ”työväenkysymyksestä” ja ajoi tavallaan yksinäisenä hahmona sosiaaliliberaalisia uudistuksia jo ennen varsinaisen sosiaaliliberalismin muotoutumista. Hän ehdotti esimerkiksi jo niinkin varhain kuin vuonna 1884 sosiaalivakuutusten säätämistä. Vaikutteita Hedin ja muut Ruotsin liberaalit omaksuivat jonkin verran muun muassa Britanniasta varsinaisen sosiaaliliberalismin edeltäjiltä, kuten J. S. Milliltä. Brittiläinen suuntaus jatkui myös uudella vuosisadalla selvästi. Esimerkiksi Hobhousen pääteos *Liberalism* käännettiin ruotsiksi jo pari vuotta ilmestymisensä jälkeen.⁴³

1900-luvun alkuvuosikymmeninä sosiaaliliberalismi näytteli erittäin keskeistä roolia Ruotsin reformipolitiikassa. Puolueen ohjelmassa oli yksityiskohtainen sosiaalipoliittinen osuus, jota vielä korostettiin selkeän sosiaalireformistisilla laajenuksilla. Vaatimukseen kuuluivat muun muassa progressiivinen tulovero ja erilaiset sosiaalivakuutukset. Erityisesti Karl Staaffin toinen hallitus vuosina 1911–1914 ja Nils Edénin hallitus 1917–1920 aikaansaivat merkittäviä uudistuksia. Esimerkkeinä voidaan mainita työväensuojelulaki, vanhuusvakuutus ja laki kahdeksan tunnin

⁴² Vallinder 1984, 39–40, 46–47; Johan Norberg, *Den svenska liberalismens historia*. Timbro 1998, 212–224; Mikael Sjögren, ”Kasvatus itsehuoltoon. Yksilö tavoitteena ja keinona ruotsalaisessa liberaalissa köyhäinhoitopolitiikassa 1900-luvun alusta noin vuoteen 1920”. *Valta, vapaus, edistys ja kasvatus. Liberaalisten liikkeiden ja liberaalisen ajattelun vaiheita Suomessa ja Ruotsissa 1800-luvulta 1960-luvun puoliväliin*. Toimittanut Vesa Vares. Kopijyvä, Jyväskylä 2002, 123–124.

⁴³ Vallinder 1984, 22–25, 30–40, 46–49; Sjögren 2002, 123.

työpäivästä. Sosiaalipoliittikkaa uudistettiin liberaalien toimesta sosiaaliliberalismin hengessä merkittävästi tuona aikana. Mikael Sjögren luonnehtii tilannetta nykytermein todeten, että Ruotsin sosiaalipoliittinen diskurssi vuosina 1880–1920 oli liberaalinen. Liberaalihallitusten aika ja niiden panostukset olivat kaiken kaikkiaan selvä sosiaalipoliittinen läpimurto. Eri lausuntojen mukaan sitä on luonnehdittu jopa ”valtakumoukseksi ruotsalaisessa politiikassa” ja ”Ruotsin modernin sosiaalipoliittikan perustan laskemiseksi”.⁴⁴

Radikaaleinta sosiaaliliberalismia Ruotsissa ei kuitenkaan edustettu. Ruotsalaisten liberaalien sosiaalipoliittikassa muun muassa painotettiin selvästi *hjälp-till-självhjälp* periaatetta. Yksilön tuli selviytyä pääsääntöisesti itse elatuksestaan ja hänelle oli annettava apua lähinnä vain siihen, että hän voisi tästä suoriutua. Köyhäinhoidon ratkaisuihin oli oltava mukana myös pelote, jotta työnteke olisi köyhille avustusten varaan jättäytymistä houkuttelevampaa. Esimerkiksi tässä oli selvä ristiriita verrattuna ainakin Hobhouseen ja radikaaleimpiin britteihin, jotka painottivat toivon paremmasta olevan parempi kannustin kuin pelko.⁴⁵

Yksin liberaalit eivät missään vaiheessa uudistuspolitiikkaa toteuttaneet, vaikka heillä hallituksen johto olikin käsissään. Edénin hallitus oli koalitio sosiaalidemokraattien kanssa, ja aiempienkin hallitusten täytyi äänestyksissä toisinaan turvautua sosiaalidemokraattien tukeen. Etenkin koalitiollahituksessa sosiaalidemokraatit pääsivät vaikuttamaan myös politiikan muotoiluun, ja liberaalien uudistusinnon rajat alkoivat tulla vastaan. Radikaaleimmat uudistukset menivät monien liberaalien mielestä liian pitkälle tai tapahtuivat liian nopeasti. Jo Edénin hallituskauden lopulla ja viimeistään sen jälkeen liberaalien ohjelmaan ilmaantui rajanvetoa liian radikaaleja uudistuksia ja sosiaalidemokraatteja vastaan. Puolueen vaalijulistus vuoden 1920 vaaleihin piirsikin selvän rajan sosiaalidemokraattien suuntaan. Liberaalien lyhyen kukoistuskauden jälkeen alkoi sosiaalidemokraattien valtakausi. Liberaalien kannatus ja vaikutusvalta hiipuivat, mitä vauhditti puolueen jakautuminen kahtia vuosiksi 1923–1934. Tapahtui siis jossakin määrin vastaava ilmiö kuin Britanniassa. Täysin vaille vaikutusvaltaa liberaalit eivät silti jääneet, vaan he vaikuttivat edelleen sotien välisenä aikana merkittävästikin asioihin vähemmistöhallituksissa.⁴⁶

Liberaalipuolueen kahtiajakautumisessa talous- ja sosiaalipoliittiset seikat eivät olleet keskeisiä, mutta Ruotsissakin sotienvälisen ajan liberaalit kulkivat tässä suhteessa jonkin verran eri suuntiin. Etenkin nuorempi sukupolvi liberaaleja intellektuelleja suuntautui selvästi sosiaaliliberalismiin. Sosiaaliliberaalin puolueen ohella merkittävässä asemassa ruotsalaisessa liberalismissa olivat ylipäätään useat kansain-

⁴⁴ Vallinder 1984, 46–50 ja siinä mainitut lähteet; Sjögren 2002, 123–164.

⁴⁵ Sjögren 2002, 125–164.

⁴⁶ Vallinder 1984, 39, 50–56; Jussi Kurunmäki ja Jeppe Nevers, ”Nordic Liberalisms. Sweden and Denmark in Comparison”. *In Search of European Liberalisms: Concepts, Languages, Ideologies*. Toimittaneet Michael Freedén, Javier Fernández-Sebastián ja Jörn Leonhard. Berghahn Books 2019, 192.

välisesti tunnetut taloustieteilijät. Näistä juuri nuorta sukupolvea edustanut Bertil Ohlin oli merkittävimpiä ja näkemyksiltään selvästi sosiaaliliberaali.⁴⁷ Ohlin oli läheisesti tekemisissä sosiaalidemokraattisten talouden asiantuntijoiden kanssa, mutta teki silti selvän eron liberalismiin ja sosialismiin välille. Sosialismi perustui hänen mielestään ”katastrofiteoriaan”, joka sulki pois muut ratkaisut paitsi valtiososialismin. Toisaalta hän ei halunnut liittää liberaaleja myöskään selvästi sosiaalidemokratian vastapuolelle oikeistoon vaan asemoi liberaalit ei-sosialistiseksi vasemmistoksi. Keynesin hengessä hän kannatti sosiaalisesti valvutun sekataloutta ja progressiivista verotusta. Ohlin toimi toisen maailmansodan jälkeen liberaalipuolueen pitkäaikaisena puheenjohtajana aina vuoteen 1968. Hänellä oli luonnollisesti merkittävä vaikutus liberaalipuolueen politiikan muotoiluun ja liberalismiin hyvin pitkällä aikavälillä.⁴⁸

Keynes ja Beveridge vaikuttivat brittiläiseen yhteiskuntaan ja merkittävästi myös kansainvälisesti sosiaaliliberaalien periaatteiden omaksumiseen, vaikka Britannian liberaalipuolue itsessään ei ollut enää vaikuttavissa asemissa. Sama pätee varsin hyvin myös Ohliniin. Hänen kansallinen ja kansainvälisestä tunnettavuudesta johtuen myös laajempi vaikutuksensa ylitti selvästi Ruotsin liberaalipuolueen vaikutuksen ja rajat sosiaaliliberaalien aatteiden levittämisessä.

Monissa sosiaalipoliittisissa kysymyksissä Ohlin oli hyvin lähellä sosiaalidemokraattien johtavaa taloustieteilijää Ernst Wigforssia. Tämä pyrki 1920-luvulla useasti rakentamaan siltaa sosialismin ja liberalismiin välille. Tässä yhteydessä Wigforss korosti Hobhousella olevan enemmän seuraajia sosialistien kuin liberaalien parissa.⁴⁹ Tämä näkemys alleviivaa sosiaaliliberalismin ja maltillisen sosialismin välisen rajan häilyvyyttä. Toisaalta se yhtä lailla alleviivaa sosiaaliliberalismin teorian merkittävää vaikutusta liberalismiin ja etenkin liberaalipuolueiden ulkopuolelle. Britannian hyvinvointivaltiota rakennettiin etenkin liberaalien Keynesin ja Beveridgen ideoiden pohjalta lähinnä hyvin laimeasti sosialistisen Labourin toimesta. Ruotsin hyvinvointivaltiota taas rakennettiin myös Wigforssin lausuman perusteella Hobhousen ideoiden (ja varmasti myös Ohlinin vaikutuksen) pohjalta lähinnä sosiaalidemokraattien toimesta. Ja lopputulos oli varmasti lähempänä Ohlinin visiota kuin valtiososialismia.

⁴⁷ Ohlinin ohella kansainvälisesti merkittäviä ruotsalaisia liberaaleja taloustieteilijöitä olivat Gustav Cassel ja Eli Heckscher. Molemmat vaikuttivat jossakin määrin myös Ruotsin liberaalipuolueiden ohjelmanmuotoiluun. Cassel oli kuitenkin, etenkin myöhemmällä urallaan, selvästi taipuvainen manchesterilaisuuteen. Heckscher oli näkemyksiltään lähempänä sosiaaliliberalismia, vaikka hänkään ei sitoutunut puolueisiin. Norberg 1998, 224–236.

⁴⁸ Olof Wennäs, ”Bertil Ohlin om socialismen, liberalismen och folkpartiet”. *Liberal ideologi och politik 1934–1984*. AB Folk & Samhälle, Falköping 1984, 80–118. Kurunmäki ja Nevers 2019, 193–194.

⁴⁹ Kurunmäki ja Nevers 2019, 193.

Tanskassa liberaaleiksi luokiteltavia puolueita 1900-luvun alussa olivat 1870-luvulla syntynyt Venstre, sekä siitä vuonna 1905 irtautunut Radikale Venstre. Venstren kannattajakunta koostui voittopuolisesti maanviljelijöistä ja sitä onkin pidetty nimenomaan agraariliberaalina puolueena. Talouspolitiikaltaan se edusti pääosin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa jonkinlaista maltillista manchesterilaista liberalismia. Radikale Venstre, radikaalit, syntyi Venstren vasemman laidan erkaantuttua omaksi puolueekseen. Ennen tätä Venstre oli liberalismissaan epäyhtenäisempi vasemmistosiiven ajaessa radikaalimpia sosiaalipoliittisia uudistuksia. Vasen laita oli vuotta 1905 edeltäneessä Venstressä siinä määrin pieni, ettei se pystynyt määrittämään puolueen linjaa, mutta sen verran suuri, että sillä oli jonkin verran ainakin epäsuoraa vaikutusvaltaa. Sen piiristä nousseilla ajatuksilla oli vaikutusta Tanskan merkittäviin sosiaalipoliittisiin uudistuksiin 1890-luvun alussa. Sitä ei myöskään voitu sivuttaa täysin ministerivalinnoissa hallituksia muodostettaessa.⁵⁰

Radikale Venstren perustajista monet olivat kaupunkien akateemisia. Muutamat heistä olivat jo 1880-luvulta lähtien omilla muotoiluillaan kehitelleet tanskalaisen sosiaaliliberalismin pohjaa, alkuun muun muassa J. S. Millin ajatuksia jalostaen. Radikale Venstren ohjelman pohjalla oli siis huomattavasti myös omaa teorianmuotoilua, vaikka vaikutteitakin toki omaksuttiin. Merkittävimpiä vaikutteita ei kuitenkaan tullut Britanniasta, vaan Ranskan radikaaleilta ja solidarismista. Tästä vaikutuksesta johtuen tanskalainen sosiaaliliberalismi muodostui radikalismiin nimikkeen alle, kuten puolueen nimikin kertoo. Solidarismien vaikutuksen pohjalta tulivat Radikale Venstren ensimmäiseen ohjelmaan muun muassa tavoitteet progressiivisesta tulo- ja varallisuusverotuksesta ja useista sosiaalivakuutuksista ja eläkkeistä.⁵¹

Radikale Venstrellä oli lyhyt kukoistuskausi olemassaolonsa ensimmäisen viidentoista vuoden aikana, jolloin se muodosti kaksi kertaa vähemmistöhallituksen. Ensimmäinen näistä (vv. 1909–1910) oli lyhytikäinen ja vähemmän merkityksellinen. Toisen hallituksensa radikaalit muodostivat 1913 pidettyjen vaalien jälkeen.

⁵⁰ Andersen 2013, 151–160; Alistair H. Thomas, ”Liberalism in Denmark: agrarian, radical and still influential”. *Liberal Parties in Western Europe*. Toimittanut Emil J. Kirchner. Cambridge University Press 1988, 279–281; Tomas Bech Madsen, ”Radicalism and Liberalism in Denmark”. *Journal of Liberal History* 56, 2007, 20–21.

⁵¹ Nevers ja Olsen 2015, 244–245; Jeppe Nevers, ”The Rise of Danish Agrarian Liberalism”. *Contributions to the History of Concepts* 8:2, 2013a, 101–102; Jeppe Nevers, ”Frihed over by og land: De liberale og liberalisme i Danmark, 1830–1940”. *Liberalisme. Danske og internationale perspektiver*. Toimittaneet Jeppe Nevers, Niklas Olsen ja Casper Sylvest. Syddansk Universitetsforlag, Odense 2013b, 109–113; Andersen 2013, 153–168. Radikalismi vakiintui puolueen omaksumaksi termiksi, koska liberalismilla oli yleisesti Tanskassa tuolloin huono kaiku. Radikale Venstre omaksui vasta 1900-luvun puolivälissä termin sosiaaliliberalismi omakseen. Puolueen ohjelman maataloutta koskeviin osiin taas vaikutti amerikkalaisen Henry Georgen ajattelusta lähtenyt georgismi, jonka johtoaikutuksena oli, että maan ansioton arvonousu tulisi verottaa yhteiskunnan hyväksi. Georgismi sopi hyvin Tanskan pienviljelijäliikkeelle, ja sen omaksuminen radikaalien ohjelmaan loi perustan pienviljelijöiden ja kaupunkien akateemisten yhteistyölle Radikale Venstren puitteissa. Andersen 2013, 165–168.

Radikale Venstre ja sosiaalidemokraatit saivat yhteensä enemmistön parlamenttiin, mutta koska sosiaalidemokraatit eivät tuolloin periaatteesta suostuneet hallitukseen, sen muodostaminen ja valtion johtaminen jäi radikaalien tehtäväksi. Sosiaalidemokraatit kyllä tukivat hallitusta tarvittaessa ja se pysyikin vallassa aina vuoteen 1920.⁵²

Hallitus käynnisti valtaan tultuaan laajakantoisen uudistusohjelman, johon kuului luonnollisesti monia sosiaalipoliittisia uudistuksia. Ensimmäisen maailmansodan syttyminen seuraavana vuonna aiheutti kuitenkin ongelmia, vaikka Tanska ei osallistunut sotaan. Puolueettomuuden säilyttäminen ja kaupankäynti molempien osapuolten kanssa muodostui haastavaksi tehtäväksi. Joka tapauksessa sota-aika vaati tanskalaisen tuotannon ja kaupan mittavaa sääntelyä. Talouden sääntely meni sosiaaliliberalisminkin mittapuulla näissä kriisioloissa varsin pitkälle. Radikaaleille tämä ei kuitenkaan ollut ongelma, itse asiassa he katsoivat sodanaikaisten kokemusten toimivan hyvänä esimerkkinä tulevalle politiikalle: tulevaisuuden talous oli säädelty talous. Radikaalien hallituskauden jälkeen, 1920-luvulla, Tanska olikin yksi maista, joista yhdysvaltalaiset progressiivit, tulevan *New Dealin* toteuttajat erityisesti katsoivat esimerkkiä. Tämä ei toki ole luettavissa ainoastaan Radikale Venstren ja sen hallituksen ansioksi. Tanskasta oli löytynyt edistyksellisiä esimerkkejä jo aiemmin. Esimerkiksi sosiaalivakuutusten saralla jo 1890-luvun uudistukset (joissa radikaaleilla oli myös jonkinlainen osuus) olivat kansainvälisesti huomattavia.⁵³

Myös Tanskassa sosiaaliliberalismin suoranainen kukoistuskausi jäi varsin lyhyeksi. Marssijärjestys sosiaaliliberaalien ja sosiaalidemokraattien kesken vaihtui sotienvälisenä aikana. Näiden puolueiden välinen, Tanskan 1900-luvun politiikassa äärimmäisen merkittävä koalitio kuitenkin pysyi. Vuonna 1929 ne muodostivat yhteishallituksen, josta tuli Tanskan pitkäikäisin. Se selviytyi 1930-luvun lamasta ja toteutti pitkän kautensa aikana joukon kauaskantoisia sosiaalisia reformeja. Radikale Venstre oli toki tässä hallituksessa apupuolueen asemassa, mutta merkittävässä selaisessa. Sosiaalidemokraatit eivät olisi voineet toteuttaa hyvinvointivaltiopolitiikkaansa ilman sen tukea. Tämän hallituksen aikana muotoutuivat Tanskan politiikan kentän pitkäkestoiset liittoutumat juuri talouspoliittisten kysymysten ympärille. Toisella puolella olivat Konservatiivipuolue ja Venstre, jotka vastustivat valtion sääntelyn kasvattamista. Toisella puolella olivat sosiaalidemokraatit ja Radikale Venstre, jotka kannattivat sitä. Tämän blokin keskeisenä, vaikkakin pienempänä osana, Radikale Venstrellä oli huomattavaa vaikutusta Tanskan hyvinvointivaltiokehitykseen jatkuvasti myös toisen maailmansodan jälkeen.⁵⁴ Tanskalaisen sosiaaliliberalismin selkeä kukoistuskausi oli lyhyt. Sen pitkän aikavälin vaikutusta kuitenkin korostaa pitkä ja merkittävä yhteistyö sosiaalidemokraattien kanssa.

⁵² Madsen 2007, 21–22.

⁵³ Madsen 2007, 22; Nevers ja Olsen 2015, 246; Nevers 2013b, 113–114; Rodgers 1998, 59–60, 354–363, 431.

⁵⁴ Madsen 2007, 22; Nevers ja Olsen 2015, 246; Kurunmäki ja Nevers 2019, 201–202.

Suomessa sosiaaliliberalismin merkittävin vaihe ajoittuu edellä käsiteltyjä tapauksia myöhemmäksi. Ensinnäkin tilanne oli alkuun sama kuin Saksassa: Eduskunnalla ei ollut ennen itsenäistymistä riittävää valtaa politiikan muotoilemiseen. Toiseksi Suomesta puuttui ennen itsenäistymistä selkeä sosiaaliliberaali puolue. Suuntausta toki edusti Suomessa Nuorsuomalaisen Puolueen vasemmistosiipi, niin kutsutut varpuset. Heidän talous- ja sosiaalipoliittisen ajattelunsa lähtökohdat olivat pitkään lähinnä Saksan kateederisosialisteilta omaksutuissa aatteissa. Ensimmäistä maailmansotaa edeltäneenä vuosikymmenenä kuitenkin lisääntyi myös brittiläisen sosiaaliliberalismin ja toisaalta tiiviiden kontaktien myötä ruotsalaisen liberalismin vaikutus.⁵⁵

Nuorsuomalaisen Puolueen vasemmistosiipi tuli puoluekentän uudistumisen myötä perustetun Kansallisen Edistyspuolueen ytimeksi. Edistyspuolue olikin selkeästi sosiaaliliberaali puolue, jolla oli myös huomattava vaikutus hyvinvointivaltio politiikan muotoiluun sotienvälisenä aikana. Pienestä koostaan huolimatta se osallistui merkittävästi maan asioiden hoitoon koko sotienvälisen ajan. Sisällissota oli jopa vahvistanut sosiaaliliberaalista painotusta edistysmielisissä poliitikoissa. Aktiivinen sosiaaliliberaali uudistuspolitiikka kulki tiiviisti yhdessä edistyspuolueen kattavimpiin tavoitteisiin lukeutuneen kansallisen eheytyksen politiikan kanssa. Sosiaalipolitiikan nimenomainen ja lähtökohtainen tavoite oli edistyspuoluealaisessa ymmärryksessä yhteiskunnan eheyttäminen. Edistyspuolueen ensimmäinen puolueohjelma vuodelta 1918 ilmaisikin suuntautumista varsin radikaaliin sosiaaliliberalismiin.⁵⁶

Ohjelmassa vaadittiin esimerkiksi minimipalkkajärjestelmän luomista ja sosiaalivakuutusten kehittämistä, vieläpä niin että valtio suorittaa kustannuksista pääosan. Verotuksen suhteen tavoitteena oli progressiivinen tulo- ja varallisuusvero. Suunnitelmat olivat kuin suoraan radikaalien brittiläisten sosiaaliliberaalien muotoiluita. Yksityisen yritteliäisyyden ja omistuksen periaatteesta tingittiin edistyspuolueen ohjelmasta laajasti vaatimalla muun muassa yhtiöiden ja yksityisten maaomaisuuden rajoittamista sekä valtion ja kuntien maaomistuksen kasvattamista. Edelleen tuli edistää kuntien liiketoimintaa yleisesti, minkä lisäksi teollisuuden kehittämisessä annettiin painoa kuntien ja valtion toiminnalle.⁵⁷ Viimeksi mainitun kohdan perustelu noussee tosin osin samoista lähtökohdista kuin Uuden-Seelannin liberaaleilla.

⁵⁵ Kolumäki 2018, 49–55; Heikki Waris, ”Suomalaisen sosiaalipolitiikan kehitys”. *Suomalaisen kansanvallan kehitys*. Toimittanut Pentti Renvall. WSOY, Porvoo 1965, 300–301; Jyrki Paaskoski, ”Tavoitteena kansallinen yhtenäisyys. Nuorsuomalaisen ja Kansallisen Edistyspuolueen sosiaalipolitiikan synty”. *Historiallinen arkisto 109*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1997, 97–126.

⁵⁶ Paaskoski 1997, 115–144. Edistyspuolueen kansallisen eheytyksen politiikasta: Jenni Karimäki, *Tulevaisuuden lähtökohdista kansanvallan kolmiliittoon. Kansallinen Edistyspuolue ja kansallisen eheytyksen politiikka 1919–1939*. Turun yliopisto, Turku 2016.

⁵⁷ Kansallisen Edistyspuolueen Ohjelma 1918. Pohtiva – poliittisten ohjelmien tietovaranto [<https://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KE/301>]. Luettu 25.1.2020.

Nuoressa pääomaköyhässä maassa valtion liiketoimintaa tarvittiin toisella lailla kuin kehittyneemmissä maissa.

Edistyspuolue oli itsenäisyyden alkuvuosina keskeisissä asemissa muovaamaan maan suuntaa. Se oli vuosina 1919–1922 yhdessä maalaisliiton kanssa pääasiallisessa hallitusvastuussa ja pienemmästä koostaan huolimatta tuon yhteistyön hallitsevampi osapuoli. Tuona aikana Suomessa koettiin merkittävä sosiaalipoliittisen lainsäädännön aalto. Tähän vaikutti luonnollisesti myös se, että moni uudistus oli ennen itsenäistymistä patoutunut odottamaan poliittisesti mahdollisia olosuhteita. Ajan edistysaskeleita olivat muun muassa useat työlainsäädännön uudistukset, progressiivinen tulo- ja omaisuusvero sekä oppivelvollisuus- ja köyhäinholitolait. Lisäksi aloitettiin useiden sellaisten lakien valmistelu, jotka myöhemmin 1920-luvulla hyväksyttiin. Edistyspuolueen hyvin radikaalia ohjelmaa ei sellaisenaan toki saatu toteutettua. Köyhällä valtiolla, jollainen Suomi tuolloin ilman muuta oli, ei ollut varaa ohjelman mukaisesti mittaviin tulonsiirtoihin. Toteutuneet uudistuksetkin olivat valtiolle suhteellisen ”halpoja”. Kaiken kaikkiaan 1920-luku kuitenkin muodostui huomattavaksi edistysvaiheeksi hyvinvointivaltiokehityksessä.⁵⁸ Edistyspuolueelle ei toki tästä voi antaa kaikkea kunniaa, mutta sen rooli oli kuitenkin hyvin merkittävä.

Radikaaleimman sosiaaliliberalismin vaihe kuitenkin edistyspuolueessa hiipui 1920-luvun alkuvuosien jälkeen. Puolueen yleinen suunta ajautui muutenkin jonkin verran oikeammalle 1920-luvun mittaan. Taloudellinen nousukausi toisaalta myös lisäsi yleisesti uskoa ihmisten hyvinvoinnin toteutumiseen näiden omasta toimesta, ilman laajamittaista sosiaalipoliittista lainsäädäntöä. Edistyspuolueen vuoden 1929 puolueohjelma pitkin 1920-lukua hyväksytyine oheisohjelmineen kuvaa hyvin tätä muutosta. Valtion sekaantumiselle taloudelliseen elämään asetettiin selviä rajoja, toisin kuin vuonna 1918. Suorat painotukset ja korostukset oma-aloitteisuuteen ja yksityiseen yritteliäisyyteen ilmaisevat irtautumista radikaaleimmasta sosiaaliliberalismista.⁵⁹ Eroavaisuuksista huolimatta puolueohjelma oli toki selvästi sosiaaliliberaali, se ei vain ollut yhtä radikaali.

1930-luvun lama aiheutti Suomessa huomattavia haasteita sosiaalipolitiikalle. Suomi kuitenkin toipui lamasta verrattain nopeasti. Sekä lamasta toivuttaessa että laman jälkeen edistyspuolueella oli huomattava vaikutus maan asioihin. Lamasta noustaessa puolue oli pienestä koostaan huolimatta periaatteessa päähallituspuolue sitä edustaneen T. M. Kivimäen johtaessa poikkeuksellisen pitkäikäistä vähemmistöhallitusta 1932–1936. Ja vuosikymmenen lopulla puolueella oli niin ikään pääminis-

⁵⁸ Paaskoski 1997, 126–133; Waris 1965, 302–305. Sosiaalidemokraateilla olisi vaalikannatuksensa puolesta ollut edellytys asettua hyvinvointivaltiokehityksen etulinjaan, mutta sisällissodan perintö esti pääsyä muotoilemaan politiikkaa hallitukseen. Toki sosiaalidemokraattien tuki eduskunnassa oli omiaan edistämään reformien hyväksymistä.

⁵⁹ Karimäki 2016, 76–88, 102–109; Paaskoski 1997, 130–131; Kansallisen Edistyspuolueen Yleisohjelma 1929. Pohtiva – poliittisten ohjelmien tietovaranto [<https://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KE/303>]. Luettu 25.1.2020.

terin paikka ja keskeinen rooli suurempien puolueiden välittäjänä A. K. Cajanderin hallituksessa, maan ensimmäisessä punamultahallituksessa.⁶⁰ Siinä missä länsimaisissa yleisemmin liberaalipuolueet olivat 1930-luvulle ja suuren talouslaman aikaan tultaessa joutuneet pois vallan keskiöstä, Suomessa edistyspuolue oli vielä mitä keskeisimmässä roolissa. Sillä oli siis merkittävä rooli myös 1930-luvulla otetuissa askeleissa kohti hyvinvointivaltiota.

Edistyspuolue tosin oli 1930-luvulla huomattavan erimielinen siitä, kuinka pitkiä ja minkälaisia askeleita hyvinvointivaltion suuntaan tuli ottaa. Puolueen vasemmalla siivellä olisi kaivattu aktiivisempaa, radikaalin sosiaaliliberaalia uudistuspolitiikkaa, verrattuna siihen mitä puolueen oikeistoon lukeutuneen Kivimäen hallitus toteutti. Huolimatta siitä, että hallitus edusti edistyspuolueen vasemmiston mielestä liian maltillista sosiaaliliberalismia, sen saavutukset hyvinvointivaltiokehityksessä olivat silti huomattavia. Se onnistui kuitenkin kohtuullisen hyvin vastaamaan laman luomiin ongelmiin. Hallituksen loppukaudella, laman jo jäätyä taakse, myös toteutettiin merkittäviä sosiaalipoliittisia uudistuksia, kuten sosiaalihuoltoa kehittäneet huoltolait. Lisäksi Kivimäen hallituksen toimesta valmisteltiin merkittäviä uudistuksia, kuten sosiaalivakuutusten kehittämistä.⁶¹ Edistyspuolue oli hyvinvointivaltiokehityksen kannalta keskeisinä 1930-luvun vuosina edelleen merkittävässä roolissa. Samalla puolue oli kuitenkin juuri näiden kysymysten osalta jakautunut, ja voidaan periaatteessa sanoa, että Suomen talous- ja sosiaalipolitiikan kysymysten jakolinja kulki nimenomaan edistyspuolueen halki.

Sosiaalipolitiikan piiriin kuuluvien asioiden ala ja käsitykset valtion tehtävistä ja mahdollisuuksista laajenivat laman myötä ja sen jälkeen Suomessakin 1930-luvulla huomattavasti. Tähän vaikuttivat etenkin Keynesin ajatukset sekä Rooseveltin *New Dealin* esimerkki. Edistyspuolueessa etenkin vasemmalla näitä molempia seurattiin suurella mielenkiinnolla. Ja vasen siipi pääsi paremmin vaikuttamaan asioihin vuosikymmenen jälkipuoliskolla. Sosiaalivakuutusten laajempi toteuttaminen jäi Cajanderin punamultahallituksen toteutettavaksi. Suomessa sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton punamultayhteistyöllä on erityisesti hyvinvointivaltiota rakentava maine. Tämän yhteistyön alkaessa Cajanderin hallituksen myötä 1937 myös edistyspuolue oli sen ytimessä.⁶² Punamultayhteistyön saavutukset 1930-luvun lopulla olivat merkittäviä. Niitä ei tietenkään voi lukea yksin edistyspuolueen ansioksi. Tästä huolimatta on syytä muistaa myös sen rooli tässä kehityksessä. Toisen maailmansodan jälkeen edistyspuolueen pienuudesta huolimatta suuri vaikutus kuitenkin hiipui. Puolue ja sen seuraajat eivät enää olleet vaikutusvallaltaan kokoaan suurempia politiikan muotoilijoita eivätkä näin ollen hyvinvointivaltion edistäjiäkään.

⁶⁰ Waris 1965, 306–307; Juha Kolumäki, *Jakautunutta vapaamielisyyttä. Kansallisen Edistyspuolueen sisäiset ristiriidat ja Kivimäen hallitus 1934–1936*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, Tampere 2013, 27–29.

⁶¹ Waris 1965, 306–308; Kolumäki 2013, 49–65, 78–92, 100–109.

⁶² Waris 1965, 307–309; Kolumäki 2013, 57, 63, 105, 113.

New Deal

Sosiaaliliberalismin eräänlainen huipentuma oli presidentti Rooseveltin *New Deal* Yhdysvalloissa 1930-luvulla. Yhdysvallat oli *New Deal*ia edeltäneenä puolena vuosisatana imenyt runsaasti sosiaalipoliittisia ja edistyksellisiä vaikutteita Euroopasta, usein juuri liberaaleilta ja liberaalijohtoisilta valtioilta. Toteutuneeseen politiikkaan nämä vaikutteet vaikuttivat kuitenkin vain vähän: ne omaksuttiin lähinnä järjestöihin, yliopistoihin ja erilaisten asiantuntijoiden käsityksiin. Ajanjaksoa 1890-luvulta ensimmäiseen maailmansotaan kutsutaan Yhdysvalloissa progressiiviseksi kaudeksi. Edistyksellisestä nimityksestä huolimatta sitä ei voi pitää sosiaaliliberalismin ilmentymänä. Reformistinen ulottuvuus oli johtavissa tahoissa sen piirissä varsin ohut. Ajan vaikutukset maan lainsäädäntöön ja kehitykseen olivat varsin rajalliset, ja Yhdysvallat oli suhteessa sosiaalireformistiseen politiikkaan selvästi takamatkalla oikeastaan kaikkiin edellä käsiteltyihin maihin verrattuna. Rooseveltin *New Deal* merkit si kuitenkin selvää muutosta tähän tilanteeseen.⁶³

Käytännöllisenä pohjana *New Deal*issa olivat patoutuneet, toteutumattomat reformipyrkimykset ja niitä muokanneet eurooppalaiset vaikutteet. Näistä vaikutteista keskeisiä olivat etenkin Lloyd Georgen uudistukset Britanniassa. Roosevelt pyrkiikin korostetusti esittämään *New Deal*in liberaalina projektina, esikuvanaan nimenomaan Lloyd George. Tämän yhteyden myös ulkomaiset havainnoitsijat näkivät selvänä. Kansainvälinen konteksti oli 1930-luvulla erilainen kuin useimpien edellä käsiteltyjen sosiaaliliberaalien toimijoiden kukoistuskautena. Vertailukohtana valtion toiminnan räjähdysmäiselle laajentamiselle ja sekaantumiselle taloudelliseen elämään olivat 1930-luvulla valtiojohtoista taloutta soveltaneet diktatuurit Italia, Saksa ja Neuvostoliitto. Vertautuminen näihin oli poliittisesti vaarallista, joten oli syytä korostaa *New Deal*in demokraattisia merkityksiä ja asemoitumista liberaaliin traditioon. Liberalismin manchesterilaisemmin käsittävillä tahoilla valtion aktiivisuuden kasvattaminen ja julkinen sosiaaliturva rinnastettiin helposti diktatuureihin, mikä sai aikaan kriittisiä kysymyksiä maan suunnasta.⁶⁴ Siinä missä Tanskassa manchesterilaisen liberalismin varjo oli ajanut omaksumaan liberalismiin sijaan termin radikalismi, Yhdysvalloissa liberalismiin korostaminen oli päinvastoin tarkoituksenmukaista.

⁶³ Markku Henriksson, *Siirtokunnista kansakunnaksi. Johdatus Yhdysvaltain historiaan*. Gaudeamus, Jyväskylä 1990, 178–180; Rodgers 1998, 57–60, 70–97, 409–428.

⁶⁴ Rodgers 1998, 423–424; Maurizio Vaudagna, ”Understanding Freedoms. American Liberalism in the Age of Franklin D. Roosevelt”. *Liberalismus im 20. Jahrhundert*. Toimittaneet Anselm Doering-Manteuffel ja Jörn Leonhard. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2015, 185–190. Rinnastuksia *New Deal*in ja diktatuuriin välille esitettiin muun muassa Yhdysvaltain republikaanien taholta ja toisaalta myös Suomen edistyspuolueen manchesterilaisuuteen taipuvilta tahoilta, kuten Eljas Erkon Helsingin Sanomista. Rooseveltin hallinto sinänsä kyllä seurasi kiinnostuneena myös diktatuuriin onnistumisia ja epäonnistumisia. Kolumäki 2013, 57, 113; Rodgers 1998, 420; Vaudagna 2015, 189.

Toki myös *New Dealin* politiikka itsessään oikeutti sen lukemisen liberaaliksi, sosiaaliliberaaliksi projektiksi. Valtion mittavat julkisten töiden ohjelmat olivat selvä keynesiläisyyden ilmentymä. *New Dealin* tavoitteisiin kuuluivat muun muassa julkinen työnvälitystoiminta, kolmikantainen työehtojen neuvottelu viranomaisten myötävaikutuksella sekä lailla säädelty työaika ja minimipalkka. Kaikki tavoitteet eivät toki menneet läpi ainakaan sellaisenaan. Kolmesta edellä mainitusta julkinen työnvälitystoiminta toteutui, minimipalkka ja 40 tunnin työviikko taas toteutuivat suunnitelmiin verrattuna muuntautuneina. Työehtojen määrittäminen esimerkiksi läpäisi kongressin vasta muututtuaan hallinnon ehdottamasta kolmikantaisesta korporatiivisesta järjestelmästä asiantuntijoiden johtamaksi työehtojen sääntelyksi. Edellä mainittuihin ehdotuksiin, ja moniin muihinkin, oli haettu brittiläisiä esikuvia. Roosevelt suorastaan piti tavoitteenaan voittaa uudistusohjelmallaan Lloyd George. Lloyd Georgen vuosisadan alun politiikan ohella Keynes ja Beveridge olivat ilman muuta keskeisiä vaikuttajia *New Dealin* muotoilussa. Lisäksi yksi Rooseveltin hallinnon keskeisistä hahmoista, Rexford G. Tugwell, oli omaksunut vaikutteita suoraan J. A. Hobsonin kirjoituksista.⁶⁵

New Deal on uudistusohjelmanä siinä mielessä muista edellä esitellyistä sosiaaliliberaaleista projekteista poikkeava, että se toteutettiin nopeasti, lähtökohtiin nähden todella mittavana ja äärimmäisen syvän taloudellisen kriisin keskellä. Tästä johtuen se oli hyvin hajanainen kokonaisuus, joka suuntautui yhtä aikaa ristiriitaisesti moneen suuntaan. Syvä lama aikaansai erityistä ja syvempää sääntelyn tarvetta, samaan tapaan kuin ensimmäisen maailmansodan vuodet olivat kiihdyttäneet Radikale Venstren Tanskassa toimeenpanevaa talouden sääntelyä. Esimerkki tällaisesta on lyhytikäinen *National Recovery Administration* (NRA),⁶⁶ joka lopulta käytännössä säänteli hintoja ja tuotantoa. Aina *New Dealin* uudistukset eivät myöskään olleet ajankohtaan nähden tarkoituksenmukaisia. Paras esimerkki tästä on sosiaaliturvan kehittäminen. Rooseveltin hallinto onnistui täpärästi ajamaan läpi monimutkaisen sosiaalivakuutusjärjestelmän. Kyseessä oli vakuutusmaksuihin perustuva järjestelmä, jota valtio taipui tukemaan suoraan vain marginaalisesti. Se ei siis tarjonnut välitöntä helpotusta laman ahdinkoon saattamille. Vakuutusmaksuilla kun olisi pitänyt ensin kerätä merkittävä reservivaranto, ennen kuin sieltä olisi voitu suorittaa avustuksia. Päinvastoin vakuutusmaksut uutena veroluontoisena maksuna rasittivat kansalaisten taloutta ja kulutusmahdollisuuksia entisestään keynesiläisyyden oppien vastaisesti.⁶⁷

NRA:n voi sanoa menneen vasemmalta ohi myös sosiaaliliberalismista, tosin kyse oli toki poikkeusohjelmasta, joka sekin väljästi pohjautui Lloyd Georgen ensimmäisen maailmansodan aikaiseen sotatarvikeministeriöön. Sosiaalivakuutusuudistus

⁶⁵ Rodgers 1998, 415–438; Allett 1981, 45; Henriksson 1990, 204–207.

⁶⁶ Korkein oikeus julisti *National Recovery Administrationin* perustuslain vastaiseksi 1935.

⁶⁷ Rodgers 1998, 409–446.

sen sijaan kuvaa selvästi Rooseveltin ja *New Dealin* asemoitumista sosiaaliliberalismin kenttään, eikä edes sen radikaaleimpaan laitaan. Presidentti ja hänen hallintonsa pitivät tiukasti kiinni vakuutusperiaatteesta sosiaaliturvassa. Vakuutuksessa oli kuitenkin sisäänrakennettuna liberalismille olennainen itseavun periaate: ajatus siitä, että kansalaiset vakuutusmaksujen muodossa itse vastaavat toimeentulostaan työttömyyden tai vanhuuden aikana. Rooseveltille suorat verovaroista vastikkeettomasti maksettavat tuet olivat lopulta hyvin vastenmielisiä, ja hän teki selvän eron vakuutuksen ja vastikkeettoman tuen välille. Yksi sosiaalivakuutusten tarkoitus olikin päästä tulevaisuudessa eroon suoraa tukea maksavista valtion hätäapuohjelmista.⁶⁸ Suhtautuminen tähän kysymykseen korosti *New Dealin* liberalismia ja samalla erotti radikaaleimmasta Hobhousen hahmottelemasta sosiaaliliberalismista.

Huolimatta ”väärästä” ajoituksesta *New Dealin* sosiaalivakuutusjärjestelmästä tuli edelleen voimassa olevana yksi sen pitkävaikutteisimpia ja merkittävimpiä saavutuksia. Monet *New Dealin* ohjelmat loppuivat toisen maailmansodan aikana tai viimeistään republikaanien palattua valtaan 1950-luvulla. Reformistien mielestä sota toi ohjelmiin ainoastaan tauon, ja Rooseveltillä oli selkeä tarkoitus jatkaa yhä radikaalimpia reformeja sodan jälkeen. Presidentin kuolema 1945 ja kongressin kasvava vastustus kuitenkin hyydyttivät nämä suunnitelmat nopeasti. Lopulta kylmän sodan konteksti tyrehdytti *New Dealin* hyvinvointivaltiopotentialin toisen maailmansodan jälkeen. *New Dealin* merkitys Yhdysvaltain kehitykselle pitkällä aikavälillä oli kuitenkin ilman muuta huomattava.⁶⁹

New Dealin myötä tavallaan tapahtui myös täydellinen käänös siinä mitä nähtiin sosiaaliliberaalina esikuvana. Yhdysvallat oli siihen asti ollut takamatkalla useisiin länsimaihin verrattuna, mutta *New Dealin* myötä siitä alettiinkin katsoa esimerkkiä muualle. Jopa Lloyd George, jonka politiikka oli *New Dealin* tunnustetuin esikuva, esitti liberaalipuolueen tavoitteeksi ”*New Dealin* Britannialle”. Hänen mielestään *New Deal* oli äärimmäisen merkittävä poliittinen kokeilu. Keynes ja Beveridge molemmat matkustivat Yhdysvaltoihin seuraamaan *New Dealia*. Léon Blumin kansanrintamahallitus Ranskassa hyödynsi niin ikään *New Dealin* retoriikkaa. Myös Suomen edistyspuolueessa *New Dealin* kohdistui suurta mielenkiintoa. Puolueen selkeän sosiaaliliberaalilla vasemmalla siivellä siihen suunnattiin runsaasti myönnteistä huomiota.⁷⁰

⁶⁸ Rodgers 1998, 428–445.

⁶⁹ Rodgers 1998, 428–429; Vaudagna 2015, 183–199.

⁷⁰ Rodgers 1998, 410–411; Kolumäki 2013, 56–57, 87, 105, 110, 113. Toisaalta edistyspuolueen oikealta laidalta kohdistettiin *New Dealin* hyvin voimakkaita epäilyksiä.

Sosiaaliliberalismin vaikutus

Sosiaaliliberalismi pyrki kehittämään teoreettisen pohjan ja ratkaisun muun muassa teollistumisen myötä syntyneisiin 1800-luvun sosiaalisiin ongelmiin, jotka osaltaan johtuivat klassisen taloudellisen manchesterilaisen liberalismien periaatteista ja niiden dogmaattisesta noudattamisesta. Tavoitteena aatesuunnan kehittelijöillä oli yhdistää liberalismien vapausperiaate sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen. Keskeinen kysymys oli, millä perusteella liberaali yhteiskunta voisi sisältää sosiaaliset oikeudet? Vastauksena muun muassa tähän kysymykseen kehittyi liberalismien aatteiden pohjalta ja niiden jatkeena 'kolmas tie' manchesterilaisen kapitalismin ja sosialismin väliin. Sosiaaliliberaalit laajensivat vapauden käsitettä ja nostivat sen rinnalle hyvinvoinnin käsitteen: todellinen vapaus tarkoitti myös vapautta hyvinvoinnin rajoituksista.

Brittiläisellä sosiaaliliberalismilla on keskeinen paikka aatteen kehityksessä. L. T. Hobhousen pääteos *Liberalism* on aatesuunnan tunnetuin muotoilu. Sosiaaliliberalismin kehitys ei kuitenkaan rajoitu vain Britanniaan. Ongelmat, joihin sosiaaliliberalismi haki ratkaisuja, olivat yleismaailmallisia, niinpä sosiaaliliberaaleja tai sellaisiksi käsitettäviä ratkaisumalleja kehiteltiin muuallakin. Ranskan solidarismi erityisesti oli oleellinen ja brittiläisen sosiaaliliberalismin kanssa rinnakkainen kehityskulku. Myös Saksan kateederisotalismi voidaan ainakin osittain sijoittaa sosiaaliliberalismin kenttään. Eikä sosiaaliliberalismin synty rajoitu pelkästään teorianmuotoiluun. Etenkin aatteen edelläkävijöihin kuuluneessa Uudessa-Seelannissa sosiaaliliberalismia toteutettiin lähtökohtaisesti käytännössä, ilman mainittavaa teoriapohjaa. Kansainväliset vaikutteet myös välittyivät vilkkaasti erilaisten välillä. Tanskaan esimerkiksi huomattavimmat vaikutteet tulivat Ranskasta, muun muassa Ruotsiin ja Yhdysvaltoihin taas Britanniasta.

Sosiaaliliberalismin teorioiden pohjalta liberaalit ja liberaalipuolueet eri puolilla loivat perustaa hyvinvointivaltiolle. Teorian omaksumisessa liberaalien käytännön politiikkaan oli toki huomattavia aste-eroja. Hobhousen hahmottelema sosiaaliliberalismi oli itse asiassa varsin radikaalia. Sosiaaliliberalismin suuntautuneet ja sen periaatteet ja lähtökohdat omaksuneet puolueet ja käytännön politiikan toteuttajat olivat usein paljon maltillisempia. Hobhousen ajatuksia seurattiin jopa enemmän sosiaalidemokraattien kuin liberaalien piirissä. Hyvinvointivaltion kehitykseen vaikuttivat liberaalien piiristä myös muutkin kuin selkeät sosiaaliliberaalit. Liberaalit eri puolilla omaksuivat sosiaaliliberalismin oppeja, vaihtelevassa määrin, ja toteuttivat niitä, edelleen vaihtelevassa määrin, vaikka eivät olisi olleet Hobhousen, Lloyd Georgan, Reevesin tai Bourgeoisin kaltaisia radikaaleja. Saksan kansallisliberaalit toteuttivat paikallistasolla merkittäviä uudistuksia, brittiläisten liberaalien maltillinen enemmistö ja Kansallisen Edistyspuolueen oikeistosiipi olivat nekin jonkinlaisten sosiaalipoliittisten uudistusten kannalla.

Tarkasteltujen maiden sosiaaliliberalismeissa oli eroavaisuuksia johtuen näiden maiden monella tapaa erilaisista olosuhteista ja tilanteista, joissa sosiaaliliberalismi eniten vaikutti. Suomessa ja Saksassa demokratian puute jarrutti kehitystä ensimmäisen maailmansodan yli. Tanskassa ja Yhdysvalloissa taas sosiaaliliberalismin vaikutus oli merkittävimmillään periaatteessa kriisioloissa: Tanskassa ympärillä riehuvan maailmansodan säännöstelypaineissa ja Yhdysvalloissa syvän laman oloissa. Toki myös Suomessa sosiaaliliberalismi vaikutti merkittävästi laman aikaan. Suomea ja Yhdysvaltoja yhdistääkin sosiaaliliberaalin kukoistuskauden ajoittuminen muihin verrattuna myöhäisempään aikaan. Maiden välillä eroja oli myös siinä, pääsivätkö liberaalit toteuttamaan sosiaaliliberalismia yksinään vai osana koalitiota. Britanniassa, Uudessa-Seelannissa, Yhdysvalloissa ja osittain Ruotsissa liberaalit olivat yksinään muotoilemassa politiikan suuntaa. Sama pätee toki usein myös Saksan paikallistasoon. Ja Tanskassakin liberaalit olivat yksin hallituksessa, vaikka sosiaalidemokraattien tuella. Suomessa ja Ranskassa liberaalit taas vaikuttivat koalition osana, tosin monesti periaatteessa koalition johtavana puolueena.

Sosiaaliliberalismin kukoistuskauti oli kaikkialla varsin lyhyt; usein vain vuosikymmenen tai parin mittainen tai muutamaan hallituskauten rajoittunut. Uusi-Seelanti ehti ensin: siellä merkittävin sosiaaliliberaali kausi oli jo ohi, ennen kuin suuntausta monin paikoin oli edes keksitty. Useimmiten sosiaaliliberalismin kukoistus ajoittui 1900-luvun kahteen ensimmäiseen vuosikymmeneen. Näin Britanniassa, Ruotsissa, Tanskassa ja Ranskassa, vaikka viimeksi mainitussa vauhtiin päästiin jo 1800-luvun puolella. Maailmansotaan osallistuneissa maissa kehitys katkesi sodan syttymiseen, mutta Tanskassa tämä pikemminkin sai aikaan voimakkaan sosiaaliliberaalin suuntauksen. Lyhyt kukoistuskauti myös tarkoitti monessa maassa todellista uudistusten tulvaa sen aikana. Etenkin Suomessa ja Yhdysvalloissa tähän vaikutti myös se, että monet reformit olivat patoutuneet odottamaan poliittisesti mahdollisia aikoja. Periaatteessa Suomessa, ja jossakin määrin myös Tanskassa, kukoistuskauti on tavallaan liioitteleva ajatus. Sosiaaliliberaali puolue ei ollut näissä valtioissa missään vaiheessa samanlaisessa valta-asemassa kuin esimerkiksi Britanniassa, Yhdysvalloissa tai edes Ruotsissa. Saksassa sosiaaliliberalismin vaikutus taas jäi ylipäätään varsin laimeaksi, eikä kukoistuskaudesta voi puhua. Sillä oli vaikutuksensa paikallistasolla, mutta valtakunnantasolla se rajoittui lyhyeen hetkeen Weimarin tasavallan alussa.

Yhdistävä tekijä enemmän tai vähemmän kaikille on silti sosiaaliliberalismin lyhyenkin kukoistuskauden merkitys hyvinvointivaltion kehitykselle. Vaikutus toki vaihteli selkeistä menestystarinoista marginaalisempiin onnistumisiin. Selvimmin sosiaaliliberalismin huomattava vaikutus on nähtävissä Ruotsissa, Britanniassa, Ranskassa ja Uudessa-Seelannissa. *New Deal* oli toki myös mullistava, ja sillä oli hyvin pitkäkestoista vaikutusta. Sen jatkeeksi ei sen luomasta pohjasta huolimatta kuitenkaan syntynyt samanlaista hyvinvointivaltiokehitystä kuin muualla. Saksa voidaan sosiaaliliberalismin osalta nähdä ennemmin marginaalisena onnistumisena.

Toki etenkin paikallistason merkitystä ei silti voi kiistää. Suomessa edistyspuolueen pieni koko luo helposti harhan sen vähäisemmästä vaikutuksesta. On kuitenkin selvä, että sillä oli keskeinen ja paljon kokoaan suurempi asema suomalaisen hyvinvointivaltiokehityksen alkuvaiheissa.

Sosiaaliliberalismin periaatteet eivät typisty vain suoran liberalismien nimityksen alle. Poliittiset tilanteet ja aatteelliset traditiot vaikuttivat huomattavasti siihen, millä nimellä sosiaaliliberalismia sovellettiin. Ranskassa liberalismi assosioitui voimakkaasti taloudelliseen liberalismiin: niin ollen sosiaaliliberalismia toteutti solidarismien aate radikaalissa puoluetraditiossa. Tanskassa tilanne oli pitkään hyvin samanlainen. Saksan omanlaisesta tilanteesta johtuen vasemmistoliberalismi oli pitkään sosiaaliliberalismin selvä vastustaja, mutta kateederisocialismilla oli kansainvälisesti laaja vaikutus sosiaaliliberalismin kehitykseen. Yhdysvalloissa taas ajankohdan kontekstista johtuen *New Deal* nimenomaan pyrittiin esittämään korostetusti liberaalina projektina.

Sosiaaliliberalismin vaikutus ei pysähtynyt sosiaaliliberaalien puolueiden lyhyeen kukoistuskautteen. Aatteella oli merkittävää vaikutusta hyvinvointivaltiokehitykseen kahdella lailla. Liberaalit olivat tarvinneet monesti sosiaalidemokraattien tai muiden reformistien tukea politiikalleen. Vallan vaihduttua, sosiaalidemokraattisten puolueiden ohitettua kannatuksessa ja vaikutusvallassa sosiaaliliberaalit, he puolestaan monesti tarvitsivat liberaalien tukea reformien toteuttamiseen. Tanska on tästä sosiaaliliberaalien ja sosiaalidemokraattien tuloksellisesta yhteistyöstä erinomainen esimerkki. Toisekseen, mikä on erityisen merkittävää myös sotienjälkeisen ajan hyvinvointivaltiokehitykselle, sosiaaliliberalismilla ja liberaaleilla ajattelijoilla oli huomattava aatteellinen vaikutus muihin puolueisiin. Erityisesti tämä pätee juuri sosiaalidemokraatteihin. Muun muassa Keynesin, Beveridgen ja Ohlinin vaikutus oli merkittävää. Voisi jopa todeta Anthony Arblasteria mukaillen: Sosiaalidemokratian versio, joka hyväksyy hillityn kapitalismin yhdistämällä sekatalouden hyvinvointivaltioon, on selvästi sosiaaliliberalismin perillinen.⁷¹

Summary: In the foundations of welfare state. Liberal parties and social liberalism as creators of base for welfare state

This article introduces the role of social liberalism and liberal parties in setting ground for welfare state in several Western Countries before WWII; first by examining the theoretical basis of social liberalism and after that dealing its practical use in varying countries. Social liberalism is a branch of liberalism, developed towards the end of 19th century and early 20th century as a reaction to the classical Manchester liberalism that favoured extreme economic freedom. Maybe the best known formulation of social liberalism is its British progression, New Liberalism. And most notable theoreticians of that are L. T. Hobhouse and J. A. Hobson. They in front formulated

⁷¹ Arblaster 1984, 295.

theoretical basis, in which government involvement to economy, social reforms and income redistribution were not most avoidable things but instead virtues on liberal position also.

In practical executing of social liberalism in Britain, most notable person was David Lloyd George, Chancellor of the Exchequer before WWI. Pre-WWI years were a heyday of liberalism and by Lloyd George's reform also its social liberal branch. After war, however electoral support and influence of liberal party diminished. The intellectual affect of social liberalism did not nevertheless disappear. Liberal Summer School Movement and notable liberal economists J. M. Keynes and William Beveridge kept ideology alive and through them it had strong influence in welfare thinking also across the borders of liberalism and UK.

Social liberalism was in remarkably varying circumstances in New Zealand, France and Germany. New Zealand executed radical social liberalism in practice 1890's even before its theory was basically formulated in Britain. In France developed its own social liberalism: Solidarisme, which was part of Radical political tradition. Like Britain it had its most influential years before WWI. And in German Empire liberalism had no political power in empire stage. But municipal level liberals were able to execute notable social reforms.

Nordic Countries have usually been taken as excellent examples of welfare state. This is true also with the influence of social liberalism. In Sweden, liberals reformed Swedish social policy in liberal spirit during the two first decades of 20th century. Denmark and its social liberals had its heyday roughly same time as it was in Sweden. But in Denmark social liberals also formed a long-lasting alliance with social democrats and had in that way strong affect also later decades. In Finland the most prominent influence of social liberalism was dated later than those aforesaid. National Progressive Party had despite its small size, a strong influence in formations of Finnish welfare state during the interwar period.

Kind of a climax of social liberalism and last analysed example of this article is Roosevelt's New Deal in United States. It was a huge combination of reforming programs executed in extraordinary circumstances of worldwide economic depression. It had its examples in European, especially British social liberalism but it also became kind of example to European liberals of 1930's. Even though WWII and its aftermath disabled its progressive power, some of its achievements are still lasting.

